

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

**LIETUVOS
AUKŠČIAUSIOJO TEISMO**

PRAKTIKOS APŽVALGA

2022 m. lapkritis

PARENGTA

**LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO
TEISĖS TYRIMŲ GRUPĖS**

Pastaba. Šioje apžvalgoje pateikiamos neoficialios Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – ir LAT) procesinių sprendimų santraukos. Šis dokumentas yra skirtas tik informavimo tikslais. Oficialius ir nesutrumpintus sprendimų tekstus galite rasti LAT interneto svetainėje www.lat.lt.

TURINYS

I. BAUDŽIAMOSIOS BYLOS	4
1. Lietuvos Respublikos baudžiamojo įstatymo taikymas	4
BK 163 straipsnio taikymas	4
<i>Dėl BK 163 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos subjekto</i>	4
BK 178 straipsnio 3 dalies, 185 straipsnio taikymas	5
<i>Dėl didelės vertės svetimo turto vagystės ir radinio pasisavinimo atribojimo</i>	5
BK 182 straipsnio 2 dalies taikymas	7
<i>Dėl apgaulės ir žalos požymių</i>	7
BK 184 straipsnio 2 dalies taikymas	8
<i>Dėl neteisėtumo ir neatlygintinumo požymių</i>	8
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymo taikymas	10
BPK 320 straipsnio 4 dalies nuostatų taikymas	10
<i>Dėl draudimo pabloginti asmens teisinę padėtį laikymosi</i>	10
BPK 329 straipsnio 1 punkto nuostatų taikymas	10
<i>Dėl BPK 329 straipsnio 1 punkto taikymo sąlygų</i>	10
BPK 324 straipsnio 6 dalies nuostatų laikymasis	11
<i>Dėl apeliacinės instancijos teismo pareigos kruopščiai patikrinti apskųstų nuosprendžių ar nutarčių teisėtumą ir pagrįstumą</i>	11
II. CIVILINĖS BYLOS	13
Šeimos teisė	13
<i>Dėl galimybės nuginčyti tėvystę</i>	13
Daiktinė teisė	14
<i>Dėl teisių gynimo būdų, kai žemės savininkas neduoda sutikimo dėl naujų elektros energijos įrenginių jo žemės sklype įrengimo ir specialiųjų žemės naudojimo sąlygų taikymo jo žemės sklypui</i>	14
<i>Dėl valstybės, kaip vienos iš žemės sklypo bendraturčių, teisės išnuomoti ne aukciono tvarka jai priklausančio žemės sklypo dalį, nesant naudojimosi žemės sklypu tvarkos</i>	15
<i>Dėl žyminio mokesčio ir bylinėjimosi išlaidų paskirstymo servituto nustatymo byloje</i>	15
Sutarčių teisė	16
<i>Dėl iš ikisutartinių santykių kilusių nuostolių atlyginimo</i>	16
<i>Dėl tariamuoju pripažinto sandorio pasekmių</i>	17
<i>Dėl pagrindo atnaujinti procesą nagrinėjamoje byloje dėl aiškios proceso teisės normos, reglamentuojančios procesinių dokumentų įteikimą šalims, taikymo klaidos</i>	18
Civilinė atsakomybė	18
<i>Dėl nuostolių, padarytų neteisėtai pasinaudojus įmonės komercinėmis paslaptimis</i>	18
Draudimo teisė	20
<i>Dėl valstybinio socialinio draudimo įstaigos, išmokėjusios našlaičių socialinio draudimo pensiją žuvusio eismo įvykio kaltininko nepilnamečiam vaikui, regreso teisės į eismo įvykio kaltininko transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimą</i>	20
Civilinio proceso teisė	20
<i>Dėl dvišalės tarptautinės sutarties nuostatų dėl susitariančiosios šalies teismo sprendimo pripažinimo ir leidimo vykdyti, kai susitariančiajai šaliai yra taikomos ekonominio poveikio priemonės</i>	20
<i>Dėl teisėjo nešališkumo, sprendžiant dėl teismo sprendimo įvykdymo atgręžimo</i>	21
<i>Dėl tarptautinio teisingumo, sprendžiant ieškinį dėl garbės ir orumo gynimo</i>	22

I. BAUDŽIAMOSIOS BYLOS

1. Lietuvos Respublikos baudžiamojo įstatymo taikymas

BK 163 straipsnio taikymas

Dėl BK 163 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos subjekto

Šioje baudžiamojoje byloje buvo keliamas klausimas dėl vaiko motinos sugyventinio, t. y. asmens, gyvenančio kartu su vaiko motina, tačiau nesančio vaiko tėvu (įtėviu), globėju ar kitu teisėtu atstovu, baudžiamosios atsakomybės pagal BK 163 straipsnį.

Pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu asmuo buvo nuteistas už tai, kad piktnaudžiavo tėvo teisėmis ir pareigomis (BK 163 straipsnis), ir už tai, kad, fiziškai bei psichiškai gniuždydamas vaiką ir žiauriai su juo elgdamasis, taip nesunkiai susargdino šį savo šeimos narį (BK 138 straipsnio 2 dalies 3 punktas). Teismas nurodė, kad, ilgą laiką tarpą būdamas vaiko motinos sugyventinis, asmuo padarė BK 163 straipsnyje nurodytą nusikaltimą faktiškai įgyvendindamas vaiko tėvo teises ir pareigas.

Panaikindamas pirmosios instancijos teismo nuosprendžio dalį dėl asmens nuteisimo pagal BK 163 straipsnį ir dėl šios dalies priimdamas naują, išteisinamąjį, nuosprendį, apeliacinės instancijos teismas pažymėjo, kad asmuo negali būti BK 163 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos subjektas, nes jis nėra biologinis vaiko tėvas, nebuvo įsivaikinęs vaiko, taip pat nebuvo jo oficialiu globėju, rūpintoju ar kitu teisėtu atstovu, t. y. neatitinka BK 163 straipsnyje nurodytų specialiojo subjekto požymių.

Kasaciniu skundu prokuroras prašė panaikinti apeliacinės instancijos teismo nuosprendį ir palikti pirmosios instancijos teismo nuosprendį be pakeitimų. Kasatoriaus nuomone, apeliacinės instancijos teismas, priimdamas naują, išteisinamąjį, nuosprendį, taikė formalius baudžiamosios atsakomybės pagal BK 163 straipsnį kriterijus *pro hac vice* (*šiam atvejui, šiai bylai ar situacijai*), t. y., pasisakydamas dėl šios nusikalstamos veikos sudėties subjekto, jį aiškino pernelyg siaurai.

Išplėstinė mišri septynių teisėjų kolegija, pasisakydama dėl pirmiau nurodytų prokuroro kasacinio skundo argumentų, nurodė, kad apeliacinės instancijos teismas, padaręs išvadą, kad asmuo nėra BK 163 straipsnyje įtvirtintos nusikalstamos veikos subjektas, baudžiamojo įstatymo taikymo klaidos nepadarė. Sutikdamas su kasacinio skundo argumentu, kad vaiko motinos sugyventinis, ilgą laiką gyvenantis kartu su vaiku, gali daryti (daro) vienokią ar kitokią įtaką to vaiko asmenybės formavimuisi, jo vystymuisi, taip pat gali ir pažeidinėti vaiko teises bei interesus, kasacinis teismas kartu pažymėjo, jog BK 163 straipsnyje specialiojo subjekto sąvoka yra susieta su formaliaisiais požymiais, t. y. nukentėjęs vaikas ir prieš jį nusikalstamus veiksmus atlikę asmenys turi būti susiję biologiniais tėvystės, motinystės ryšiais (taip pat ir įvaikinimo atveju), globos (rūpybos) santykiais arba jų ryšys turi būti kitaip formalizuotas (asmenys pripažįstami teisėtais vaiko atstovais). Sąvokos „faktinė šeima“ ir „teisėtas vaiko atstovas“ savo turiniu nėra tapačios, t. y. ne visi suaugę asmenys, kuriuos su vienu iš vaiko tėvų sieja faktiniai šeimos santykiai, traktuotini kaip tokio vaiko teisėti atstovai (būtent tik pastariesiems teisės aktuose nustatytos konkrečios reikšmingos teisės ir pareigos vaiko atžvilgiu). Kita vertus, tokie asmenys dėl nusikalstamų veiksmų prieš vaiką, be kita ko, ir dėl fizinio ir (ar) psichinio smurto artimoje aplinkoje, taip pat yra baudžiami – net ir nenustačius BK 163 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos požymių, kaip kad šiuo konkrečiu atveju, specialiojo subjekto (tėvo, įtėvio, globėjo, rūpintojo, kito teisėto atstovo), galima svarstyti klausimą dėl baudžiamosios atsakomybės taikymo pagal bendras normas, pavyzdžiui, už fizinio skausmo sukėlimą, įvairius kėsinimusis į asmens gyvybę, sveikatą (BK 129, 135, 138, 140 straipsniai), žmogaus terorizavimą (sisteminę bauginimą) (BK 145 straipsnis) ir pan. Kvalifikuojant tokias nusikalstamas veikas turi būti paisoma ir normų konkurencijos įveikimo taisyklių (bendrosios ir specialiosios, visumos ir dalies). Vadinasi, jeigu, nepriklausomai nuo formalaus teisinio statuso, kaltininkas ir nukentėjusysis, atsižvelgiant į šeimos santykių požymių visumos buvimą, yra šeimos nariai, kaltininkui taikomos kvalifikuotos atitinkamų veikų sudėtys (pvz., šiai baudžiamajai bylai aktualus BK 138 straipsnio 2 dalies 3 punktas).

Kasacinis teismas, įvertinęs BK 163 straipsnio normos turinį, kitus, atskleidžiant joje nurodytos nusikalstamos veikos subjekto sąvoką, reikšmingus teisės aktus Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, baudžiamajame įstatyme ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje įtvirtintų *nullum crimen sine lege* principo reikalavimų kontekste, konstatavo, kad plečiamasis teisėto vaiko atstovo sąvokos teisminis aiškinimas neatitiktų BK 163 straipsnio nurodytos nusikalstamos veikos esmės; toks aiškinimas, prieštaraujantis ankstesnei teismų praktikai, nebūtų numatomas ir reikštų ne tik netinkamą baudžiamojo įstatymo aiškinimą bei taikymą, bet ir minėto esminio baudžiamosios teisės principo pažeidimą. Išplėstinės mišrios septynių teisėjų kolegijos vertinimu, apeliacinės instancijos teismui išteisinus nusikalstamus veiksmus prieš vaiką atlikusį asmenį pagal BK 163 straipsnį ir už visą jam inkriminuotą netinkamą (žiaurų) elgesį su nukentėjusiuoju nuteisus jį pagal BK 138 straipsnio 2 dalies 3 punktą, baudžiamoji atsakomybė už smurtą šeimoje buvo pritaikyta veiksmingai.

Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, kasacinis teismas atmetė prokuroro kasacinį skundą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-196-303/2022

BK 178 straipsnio 3 dalies, 185 straipsnio taikymas

Dėl didelės vertės svetimo turto vagystės ir radinio pasisavinimo atribojimo

Apžvelgiamoje baudžiamojoje byloje asmuo buvo kaltinamas tuo, kad jis, į savo banko sąskaitą klaidingu pavedimu iš įmonės gavęs 18 755 Eur, šiuos pinigus pasisavino, juos pagrobdamas ir negrąžindamas įmonei bei kaltinime nurodytais būdais užvaldydamas. Baudžiamoji byla kartu su kaltinamuoju aktu buvo perduota nagrinėti pirmosios instancijos teismui, asmenį kaltinant nusikalstamos veikos, nustatytos BK 178 straipsnio 3 dalyje, padarymu.

Pirmosios instancijos teismas nesutiko su kaltinamajame akte nurodytu asmens padarytos nusikalstamos veikos teisiniu vertinimu ir nustatęs, kad svetimas įmonei priklausantis turtas (18 755 Eur) į kaltinamojo banko sąskaitą pateko ir jo tapo valdomas be jo valios pasireiškimo, t. y. atsitiktinai, taip pat tai, kad šio turto savininkas kaltinamajam buvo žinomas nuo pat turto patekimo pas jį momento ir nenustatyta jokių objektyvių aplinkybių, kurios jam būtų sutrukdžiusios turtą gražinti savininkui, kad jis paminėtą svetimą turtą pasisavino, jį užvaldydamas kaltinime nurodytomis aplinkybėmis, kaltinamąjį pripažino kaltu ir nuteisė pagal BK 185 straipsnį (radinio pasisavinimas).

Apeliacinės instancijos teismas tenkino prokuroro apeliacinį skundą ir nuteistojo nusikalstamą veiką perkvalifikavo iš BK 185 straipsnio į BK 178 straipsnio 3 dalį. Apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad baudžiamoji atsakomybė už radinio pasisavinimą pagal BK 185 straipsnį galima, kai yra pasisavinamas rastas ar atsitiktinai asmeniui patekęs, CK 4.62 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą radinio sampratą atitinkantis turtas, ir tik tada, kai toks turtas turi didelę mokslinę, istorinę, kultūrinę reikšmę ar didelę vertę. Esminis atsakomybės už svetimo turto pagrobimą (BK 178 straipsnis) ir radinio pasisavinimą (BK 185 straipsnis) atribojimo kriterijus yra tai, kad radinio pasisavinimo atveju turto savininkas yra nežinomas. Apeliacinės instancijos teismo nuomone, šioje byloje neabejotinai įrodyta, kad į nuteistojo banko sąskaitą pervesti pinigai nebuvo šeimininkis turtas (radinys), pinigus į jo sąskaitą per klaidą pervedė aiškiai identifikuojamas asmuo (įmonė), kuris tuo metu ir buvo pinigų savininkas.

Taigi kasacinis teismas šioje baudžiamojoje byloje sprendė BK 178 straipsnio 3 dalyje (didelės vertės svetimo turto vagystė) ir BK 185 straipsnyje (radinio pasisavinimas) nurodytų nusikalstamų veikų atribojimo klausimą.

Kasacinis teismas, išnagrinėjęs baudžiamąją bylą, nurodė, kad byloje nustatytus nuteistojo nusikalstamus veiksmus kvalifikuoti pagal BK 178 straipsnio 3 dalį kaip svetimo didelės vertės turto pagrobimą nebuvo pagrindo.

Teisėjų kolegija pažymėjo, kad vagystė kaip nusikalstama veika nuosavybei savo esme yra nukreipta į svetimo turto užvaldymą (aktyviais veiksmais), tai pagrindinis tokio pobūdžio nusikalstamų veikų tikslas, todėl būtent su tuo yra susiję ir subjektyvieji nusikalstamos veikos požymiai. Vagystės sudėties subjektyvusis požymis – kaltė pasireiškia tiesiogine tyčia

(BK 15 straipsnio 2 dalies 2 punktas), t. y. kaltininkas, neteisėtai ir neatlygintinai užvaldydamas (paimdamas ir pasisavindamas) svetimą turtą, neabejotinai suvokia, kad užvaldo (paima) svetimą daiktą, numato, jog nukentėjusysis jo neteks ir bus padaroma turtinė žala, o jis šį turės kaip nuosavą, ir to nori.

Pagal BK 185 straipsnį atsako tas, kas pasisavino rastą lobį, didelę mokslinę, istorinę ar kultūrinę reikšmę turinčias vertybes, kitą didelės vertės radinį ar atsitiktinai jam patekusį didelės vertės svetimą turtą. Taigi pasisavinimas galimas keturiomis alternatyviomis veikomis – tai lobio ar radinio, didelę mokslinę, istorinę ar kultūrinę reikšmę turinčių vertybių pasisavinimas, atitinkamai jiems paprastai taikomas šeimininkio turto požymis bei atsitiktinai patekusio svetimo turto pasisavinimas. Šiuo atveju svetimo turto požymis sutampa su vagystei būdingu požymiu ir turi būti aiškinamas analogiškai. Rastu laikomas toks didelės vertės ar didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės turtas, kuris yra be priežiūros ir nekontroliuojamas šeimininko, t. y. jo šeimininkas nežinomas, o atsitiktinai patekęs yra toks didelės vertės svetimas turtas, kuris be kaltininko valios pasireiškimo tampa jo valdomas (pavyzdžiui, per klaidą gauta didelė pinigine perlaida, didelės vertės kroviny, siunta ir pan.). Atsitiktinai kaltininkui patekęs didelės vertės svetimas turtas – tai atvejai, kai toks turtas kaltininkui patenka ir kaltininkas jį gauna neteisėtai ir nesant kaltininko tyčios. Tokiais atvejais kaltininkas prieš gaudamas tokį turtą ar šio turto gavimo metu neturi tyčios šį turtą neteisėtai užvaldyti. Kaltininko tyčia tokį turtą neteisėtai pasisavinti, užvaldyti atsiranda tik tada, kai jis tą turtą yra neteisėtai gavęs.

Teisėjų kolegija nurodė, kad apeliacinės instancijos teismo išaiškinimas, jog baudžiamoji atsakomybė už radinio pasisavinimą pagal BK 185 straipsnį galima tik tada, kai pasisavinamas rastas ar atsitiktinai asmeniui patekęs turtas, kuris ne tik turi didelę mokslinę, istorinę, kultūrinę reikšmę ar didelę vertę, bet ir yra šeimininkis, susiaurino šios baudžiamojo įstatymo normos taikymo ribas. Kasacinis teismas šiame kontekste atkreipė dėmesį į tai, kad radinio samprata BK 185 straipsnio prasme yra platesnė, nei ji įtvirtinta CK ketvirtojoje knygoje.

Pagal CK 4.62 straipsnio 1 dalyje apibrėžtą radinio sąvoką radiniu laikomas pamestas daiktas, kurio savininkas nežinomas. CK 4.57 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad šeimininkiu daiktu laikomas daiktas, kuris neturi savininko arba kurio savininkas nežinomas. To paties CK straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad kilnojamieji šeimininkiai daiktai gali būti, be kita ko, negyvi kilnojamieji daiktai, kuriuos pametė ar paslėpė (radinys), tarp jų ir lobis. Kasacinio teismo praktikoje yra išaiškinta, kad teisės požiūriu daiktas jį suradusiam asmeniui nėra svetimas tada, kai jis yra šeimininkis, t. y. daiktas neturi savininko arba jo savininkas nėra žinomas. O iš BK 185 straipsnio dispozicijos matyti, kad šiame straipsnyje nustatyta baudžiamoji atsakomybė ne tik už rasto lobio, didelę mokslinę, istorinę ar kultūrinę reikšmę turinčių vertybių, kito didelės vertės radinio pasisavinimą, bet ir už atsitiktinai patekusio didelės vertės svetimo turto pasisavinimą. Taigi kasacinis teismas padarė išvadą, kad kaltininko pasisavintas jam atsitiktinai patekęs didelės vertės turtas nėra šeimininkis turtas, t. y. toks, kuris neturi savininko arba kurio savininkas nėra žinomas, šis turtas kaltininkui yra svetimas. Kvalifikuojant kaltininko veiką kaip didelės vertės svetimo turto pasisavinimą BK 185 straipsnio prasme esminis momentas yra tai, kad toks pasisavinamas turtas pas kaltininką atsiranda atsitiktinai, tačiau jo savininkas kaltininkui yra žinomas (arba numanomas).

Teisėjų kolegija nurodė, kad šioje byloje nebuvo ginčo dėl to, kad nuteistasis neatliko jokių neteisėtų veiksmų, dėl kurių įmonei priklausantys 18 755 Eur buvo pervesti į jo banko sąskaitą. Klaidingas pavedimas buvo atliktas, nes įmonei buvo pateiktas neteisingas banko sąskaitos numeris. Įvertinusi pirmiau nurodytas aplinkybes, teisėjų kolegija nusprendė, kad nuteistasis dėl įmonei priklausančių lėšų patekimo į jo valdymą neatliko jokių aktyvių, tikslingų veiksmų, kuriuos būtų galima vertinti kaip svetimo turto pagrobimą BK 178 straipsnio prasme. Byloje nenustatyta, kad jis būtų turėjęs vagystei būdingą tyčią, nukreiptą į paminėto svetimo turto užvaldymą, ir taip norėjęs turto savininkui padaryti žalą, – svetimas turtas į nuteistojo valdymą pateko be jo paties valios pasireiškimo, t. y. atsitiktinai. Tačiau abu bylą nagrinėję teismai nustatė ir tai, kad nuteistasis į jo banko sąskaitą atsitiktinai patekusio svetimo turto jo teisėtam savininkui, kuris jam buvo žinomas dar pinigų pervedimo dieną, negražino, o jį pasisavino, užvaldydamas ir kaltinime nurodytais būdais juo disponuodamas kaip nuosavu (perveddamas į kitas banko sąskaitas, išgrynindamas bankomatuose,

atlikdamas pirkimus, banko pavedimais vykdydamas papildymus). Skundžiamais teismų sprendimais taip pat nustatyta, kad nuteistajam per klaidą (atsitiktinai) į jo banko sąskaitą patekusių lėšų savininkas buvo žinomas. Nepaisydamas to, nuteistasis, nesant jokių objektyvių kliūčių, šių jam pervestų lėšų jų savininkui negrąžino, o jas pasisavino, užvaldydamas kaltinime nurodytais būdais. Nuteistasis, pasisavindamas atsitiktinai jam patekusį didelės vertės svetimą turtą, puikiai suvokė savo nusikalstamų veiksmų pobūdį, numatė, kad dėl tokių jo veiksmų įmonė neteks jai priklausančio turto, o jis jį turės kaip savą, ir to norėjo, t. y. veikė tiesiogine tyčia. Dėl to kasacinis teismas konstatavo, kad byloje nustatytos aplinkybės patvirtino, jog nuteistojo atlikti neteisėti veiksmai atitiko ne vagystės (BK 178 straipsnis), o radinio pasisavinimo (BK 185 straipsnis) sudėties požymius. Kartu teisėjų kolegija pažymėjo, kad, tik nesant didelės rasto ar atsitiktinai patekusio svetimo turto vertės ar jo didelės mokslinės, istorinės ar kultūrinės reikšmės, jo pasisavinimas nelaikomas nusikaltimu ar baudžiamuoju nusižengimu. Tokiais atvejais žalos atlyginimas sprendžiamas pagal civilinės teisės nuostatas. Asmens baudžiamoji atsakomybė negalima ir tada, kai jis rasto (aptariamam atveju atsitiktinai patekusio) turto negalėjo grąžinti dėl objektyviai susiklosčiusių aplinkybių. Šioje byloje buvo nustatyta, kad nuteistasis pasisavino atsitiktinai į jo banko sąskaitą patekusius įmonei priklausančius 18 755 Eur, t. y. svetimas lėšas, kurių suma viršijo 250 MGL dydžio (12 500 Eur) sumą. Atsitiktinai į banko sąskaitą patekusių lėšų savininkas nuteistajam buvo žinomas (nuteistasis per klaidą gautas svetimas lėšas dar jų gavimo dieną pervedinėjo į kitą banko sąskaitą) ir nebuvo jokių objektyvių kliūčių šiuos per klaidą gautus pinigus grąžinti jų savininkui. Nepaisydamas to, nuteistasis sąmoningai pasirinko kitą elgesio variantą – juos pasisavinti, taip turto savininkui padarydamas žalą.

Atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta, teisėjų kolegija panaikino apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio dalį, kuria asmens nusikalstama veika perkvalifikuota iš BK 185 straipsnio į BK 178 straipsnio 3 dalį, ir dėl šios dalies paliko galioti pirmosios instancijos teismo nuosprendžio dalį, kuria asmuo pripažintas kaltu ir nuteistas pagal BK 185 straipsnį.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. lapkričio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-224-1073/2022

BK 182 straipsnio 2 dalies taikymas

Dėl apgaulės ir žalos požymių

Šioje baudžiamojoje byloje asmenys kasaciniais skundais nesutiko su jų nuteisimu, be kita ko, pagal BK 182 straipsnio 2 dalį, kadangi, pasak jų, byloje nenustatyti sukčiavimo požymiai – apgaulė ir žala.

Kasacinis teismas, įvertinęs byloje nustatytas faktines aplinkybes, nusprendė, kad jos netinkamai įvertintos kaip BK 182 straipsnio 2 dalyje nurodyta nusikalstama veika, nes nenustatyta sukčiavimui būdinga apgaulė ir žala. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad apgaulė, kaip objektyvusis nusikalstamos veikos sudėties požymis, paprastai yra labai glaudžiai susijusi su nukentėjusio asmens nesuvokimu, kad jis yra esmingai suklaidintas ir dėl to perduoda turtą. Sukčiavimo sudėtis yra materialioji, todėl būtina nustatyti šia nusikalstama veika atsiradusius padarinius. Nukentėjusysis ir (ar) civilinis ieškovas, tapęs sukčiavimo aukomis, paprastai pripažįsta patyrę žalą. Kasacinis teismas atkreipė dėmesį į tai, kad aplinkybė, jog nukentėjusysis ar civilinis ieškovas nereiskia civilinio ieškinio, siekdamas žalos atlyginimo, savaime nereiskia, kad teismai negali konstatuoti žalos kaip nusikalstamos veikos būtinojo požymio. Apžvelgiamoje byloje civilinė ieškovė (asociacija) viso baudžiamojo proceso metu nuosekliai laikėsi pozicijos, kad ji nebuvo apgauta ir žalos nepatyrė, kad nuteistiesiems inkriminuotas civilinės ieškovės pervestas sumas ji sumokėjo už suteiktas paslaugas ir dėl to asociacija ir jos nariai ne tik kad nepatyrė žalos, bet patyrė naudą.

Teisėjų kolegija pažymėjo, kad apeliacinės instancijos teismas apgaulės ir žalos požymius kaip būtinuosius sukčiavimo požymius nustatė remdamasis įrodytomis aplinkybėmis, būtent tuo, kad alyvų atliekos nebuvo sutvarkytos, o jų sutvarkymas buvo įformintas suklastojant atitinkamus dokumentus. Toks sukčiavimo klastojant dokumentus arba panaudojant suklastotus dokumentus įrodinėjimo būdas yra įprastas ir paprastai tinkamas. Tačiau šios bylos atveju susiklostė tokia

procesinė situacija, kai net nustačius, kad alyvų atliekos nebuvo ir negalėjo būti sutvarkytos, nes įmonės, turėjusios teisę tvarkyti tokio pobūdžio atliekas, jų ne(su)tvarkė, liko nenustatyta, į ką buvo nukreipta apgaulė ir kas patyrė kaltinimuose nurodytą žalą.

Kasacinis teismas atkreipė dėmesį į tai, kad pagal apeliacinės instancijos teismo nuosprendį didelės vertės asociacijos valdomos gamintojų ir (ar) importuotojų lėšos buvo įgytos dviejų įmonių naudai, tačiau byloje liko nenustatyta (dėl to, kad byloje buvo nagrinėjami 2010–2013 m. įvykiai, taip pat dėl to, kad byla buvo nagrinėjama pagal gynybos skundus, nebuvo realių faktinių ir teisinių procesinių galimybių nustatyti), ar alyvų atliekos faktiškai buvo surenkamos iš asociacijos narių, kokiu būdu jie gaudavo alyvų atliekų sutvarkymą patvirtinančius dokumentus (pažymas), kad yra surinktos atliekos, kurios nebuvo panaikintos ar kitaip ginčijamas jų tikrumas. Šios aplinkybės svarbios, ypač tuo aspektu, kad minėtoms įmonėms buvo sumokėtos asociacijos valdomos jos narių lėšos. Taigi teisėjų kolegija nusprendė, kad būtent asociacijos nariai buvo galutiniai naudos gavėjai, nes jie, dalyvaudami alyvų atliekų surinkimo sistemoje, t. y. turėdami patvirtinimą, kad iš jų alyvų atliekos yra tinkamai surinktos, įvykdė reikalavimą „teršėjas moka“. Priešingu atveju jiems galėtų kilti įvairios teisinės pasekmės, įskaitant administracinę atsakomybę.

Šiame kontekste kasacinis teismas taip pat pažymėjo, kad sandoriai, kurie lėmė asociacijos lėšų pervedimą pirmiau nurodytoms įmonėms, buvo sudaryti tarp privačių juridinių asmenų, kurie laikėsi bendros pozicijos, jog sutartys, pagal kurias sumokėtos lėšos, yra įvykdytos. Asociacija viso proceso metu laikėsi nuoseklios procesinės pozicijos, kad ji nebuvo apgauta ir žalos nepatyrė, kad jos nariai, kurių interesais ji veikia, taip pat jokių pretenzijų nereiškia. Tai įrodo civilinio ieškinio pareiškimo ir nagrinėjimo eiga šioje byloje. Teisėjų kolegija nurodė, kad apeliacinės instancijos teismas, išnagrinėjęs bylą, pagrįstai priėmė sprendimą civilinį ieškinį palikti nenagrinėtą ir konstatavo, kad prokuroro pareiga pareikšti civilinį ieškinį yra sietina su žalos padarymu asmeniui, kurio galimybės ginti teisme savo interesą yra apsunkintos. Šiuo atveju tokia pareiga prokurorui nekilo, nes asociacijos galimybė ginti teisme savo interesus nebuvo apsunkinta, ji turėjo įgaliotąjį atstovą (advokatą) ir tai, kad prokuroro pozicija ir asmens, turinčio teisę reikšti byloje civilinį ieškinį, pozicija tuo pačiu klausimu išsiskyrė, netrukdė ginti teisme savo interesų.

Taigi kasacinis teismas padarė išvadą, kad net konstatavus, jog alyvų atliekos nebuvo sutvarkytos, ši aplinkybė savaime neleido konstatuoti sukčiavimo sudėties buvimo nuteistųjų veiksmuose. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad byloje pareikšti kaltinimai dėl sukčiavimo nebuvo susiję su galimai tokiais sandoriais padaryta žala valstybei ar kitiems asmenims, o išskirtinai siejami su asociacijos, vienijančios gamintojus ir importuotojus, ir kitų privačių juridinių asmenų sandorių turinio aiškinimu, ignoruojant esmingai apgauto ir žalą patyrusio juridinio asmens, kuriam byloje atstovavo ir jo poziciją šioje byloje palaikė jo valdymo organai ir įgaliotasis atstovas (advokatas), nuoseklią poziciją dėl apgaulės nebuvimo ir žalos fakto neigimo. Nurodytos teisiškai reikšmingos šioje byloje susiklosčiusios aplinkybės kasaciniam teismui neleido konstatuoti, kad nuteistųjų veiksmuose yra nustatyti visi būtini sukčiavimo požymiai.

Atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta, teisėjų kolegija pakeitė apeliacinės instancijos teismo nuosprendį, panaikindama jo dalį, pagal kurią kaltinamieji nuteisti pagal BK 182 straipsnio 2 dalį, ir šią bylos dalį nutraukė, nes nebuvo padaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. lapkričio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-218-976/2022

BK 184 straipsnio 2 dalies taikymas

Dėl neteisėtumo ir neatlygintinumo požymių

Apžvelgiamoje baudžiamojoje byloje vienas asmuo buvo išteisintas, o kitam baudžiamoji byla nutraukta, suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminui, dėl kaltinimų iššvaisčius jiems patiktą svetimą turtą, konkrečiai už tai, kad jie, būdami atitinkamai AB Ūkio banko filialo valdytojas ir jo pavaduotoja, netinkamai, formaliai atliko savo pareigas, nesilaikė teisės aktais nustatytos kreditų išdavimo tvarkos ir priėmė neteisėtus sprendimus dėl kreditų suteikimo, ir dėl to

AB Ūkio bankas patyrė didelę turtinę žalą. Išvada dėl kreditų suteikimo neteisėtumo kaltinamajame akte ir iš dalies teismų nuosprendžiuose buvo grindžiama tuo, kad kreditai suteikti kaltinamiesiems nesilaikius pareiginių nuostatų ir pažeidžiant kredito suteikimo taisykles, o išvada dėl neatlygintinumo – aplinkybe, kad kreditai nebuvo gražinti.

Kasacinis teismas nurodė, kad pateiktuose prokuroro ir asmens, kuriam baudžiamoji byla nutraukta suėjus apkaltinamojo nuosprendžio senaties terminui, gynėjo kasaciniuose skunduose neginčijama tai, ar turtas buvo patikėtas išteisintajam ir asmeniui, kuriam baudžiamoji byla nutraukta suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminui, tačiau nesutinkama su pirmosios ir (ar) apeliacinės instancijos teismo išvadomis dėl to, ar turtas buvo neteisėtai neatlygintinai perleistas, ar tai padaryta veikiant neatsargiai.

Teisėjų kolegija padarė išvadą, kad byloje nustatytos aplinkybės nepagrindė visų turto iššvaistymo nusikalstamos veikos sudėties objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių buvimo pirmiau nurodytų asmenų veiksmuose. Visų pirma, kasacinis teismas pažymėjo, kad byloje nėra vienareikšmių duomenų, jog paskolų išdavimas visiems asmenims buvo įformintas nesilaikant AB Ūkio banko nustatytos tvarkos. Byloje nustatyta, kad paskolos išduotos sudarant atitinkamas sutartis, kuriose už prisiimtus skolinius įsipareigojimus būdavo atsakingas ne tik kredito gavėjas, bet ir laiduotojas arba kreditas suteikiamas tik įkeičiant atitinkamą turtą. Atitinkamai šie įsipareigojimai buvo įforminami esant būtinybei, notariškai bei registruojant hipoteką. Dėl to teisėjų kolegija padarė išvadą, kad nustatytos aplinkybės paneigė veikos neteisėtumo aspektą, kuris yra būtinas BK 184 straipsnio sudėties požymis.

Kartu kasacinis teismas atkreipė dėmesį į tai, kad byloje nenustatyta aplinkybių, leidžiančių teigti, kad šioje byloje turto iššvaistymu kaltinti asmenys sutarčių pasirašymo momentu būtų žinoję ar numatę, kad skolininkai nevykdys savo turtinių prievolių. Pagal pirmosios instancijos teismo nuosprendį, AB Ūkio banko turtą jie iššvaistė dėl nusikalstamo nerūpestingumo, t. y. privalėdami suvokti ir numatyti, jog paskolos gali būti negražintos ir bankas dėl to gali patirti turtinę žalą. Iš esmės tai reiškia, kad pirmiau nurodyti asmenys nesuvokė turto iššvaistymui būtino teisinio požymio – neatlygintinumo. Tai patvirtino ir kiti bylos duomenys, kurie teismų nebuvo įvertinti bendrame įrodymų kontekste, – tai duomenys, kad, asmenims nevykdant įsipareigojimų, sutartys buvo nutraukiamos ir būdavo pradedamas priverstinis turto išieškojimas. Kasacinis teismas nustatė, kad sutarčių vykdymas buvo užtikrinamas laidavimu, turto įkeitimu, apdraudžiant turtą banko naudai ir pan. Tai, anot teisėjų kolegijos, paneigia neatlygintinumo požymį. Kartu kasacinis teismas šiame kontekste pažymėjo, kad asmuo, pateikęs kredito unijos darbuotojams neteisingus duomenis ir suklaidinęs juos veikdamas per tarpininkus, veikiančius be kaltės, dėl savo ketinimų ir galimybių vykdyti turtines prievoles, buvo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn už sukčiavimą (BK 182 straipsnio 2 dalis) ir dokumentų klastojimą (BK 300 straipsnio 1 dalis). Teisėjų kolegijos vertinimu, tai reiškia, kad rizikingų paskolų išdavimą iš dalies lėmė ir aktyvus šio asmens klaidinantis poveikis šioje byloje turto iššvaistymu kaltintiems asmenims (AB Ūkio banko darbuotojams). Byloje nenustatyta, kad jie būtų veikę išvien su pirmiau nurodytu asmeniu ir (ar) kitais nesąžiningais paskolų gavėjais.

Tokiu būdu kasacinis teismas padarė išvadą, kad, nenustačius šioje byloje turto iššvaistymu kaltintų asmenų piktavališko veikimo prieš AB Ūkio banko interesus, jų ryšio su kitais byloje nuteistais asmenimis, jų veiksmai negalėjo būti kvalifikuojami kaip šios bendrovės turto iššvaistymas.

Atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta, teisėjų kolegija panaikino pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nuosprendžių dalis, kuriomis kaltinamoji pripažinta kalta padariusi BK 184 straipsnio 2 dalyje nurodytą nusikalstamą veiką ir baudžiamoji byla jai nutraukta suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminui, ir baudžiamąją bylą kaltinamajai nutraukė, nes nebuvo padaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamąjį nusižengimo požymių.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-221-1073/2022

2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymo taikymas

BPK 320 straipsnio 4 dalies nuostatų taikymas

Dėl draudimo pabloginti asmens teisinę padėtį laikymosi

Šioje byloje pirmosios instancijos teismas, tenkindamas civilinį ieškinį, turtinės žalos atlyginimą solidariai priteisė iš nuteistųjų V. L. ir R. A. Apeliacinės instancijos teismas, išnagrinėjęs bylą, nusprendė, kad civilinis ieškinys R. A. negalėjo būti reiškiamas, todėl procesą dėl turtinės žalos atlyginimo priteisimo iš nuteistojo R. A. nutraukė. Nuteistasis V. L. ir jo gynėjas su tokiu apeliacinės instancijos teismo sprendimu nesutiko ir padavė kasacinį skundą, kuriame, be kita ko, nurodė, kad apeliacinės instancijos teismas pažeidė BPK 320 straipsnio 4 dalies nuostatas, kadangi prokuroras ir civilinis ieškovas skundų dėl pirmosios instancijos teismo priimto nuosprendžio, neteisingai teismo išspręsto civilinio ieškinio apeliacine tvarka nepateikė. Anot kasatorių, apeliacinės instancijos teismas, panaikindamas pirmosios instancijos teismo nuosprendžio dalį, kuria iš nuteistųjų solidariai buvo priteistas turtinės žalos atlyginimas, ir vieninteliam V. L. palikdamas pareigą atlyginti turtinę žalą, iš esmės pablogino jo padėtį.

Teisėjų kolegija su pirmiau nurodytais kasacinio skundo argumentais nesutiko ir nurodė, kad solidarioji civilinė atsakomybė atsiranda iš įstatymo arba prievolės dalykui esant nedaliam (CK 6.6 straipsnio 1 dalis). Deliktinės atsakomybės atveju CK 6.6 straipsnio 3 dalyje ir 6.279 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta solidariosios skolininkų pareigos prezumpcija, jeigu prievolė susijusi su kelių asmenų veiksmais padarytos žalos atlyginimu. Toks reguliavimas užtikrina nukentėjusio asmens intereso veiksmingai įgyvendinti teisę į žalos atlyginimą apsaugą. Kasacinis teismas taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad, pagal CK 6.6 straipsnio 4 dalį, jeigu skolininkų pareiga yra solidarioji, tai kreditorius turi teisę reikalauti, kad prievolę įvykdytų tiek visi ar keli skolininkai bendrai, tiek bet kuris iš jų skyrium, be to, tiek ją visą, tiek jos dalį. Kreditorius, kuriam solidariosios prievolės visiškai neįvykdė vienas iš skolininkų, turi teisę reikalauti, kad likusią prievolės dalį įvykdytų bet kuris iš kitų skolininkų arba visi jie bendrai (CK 6.6 straipsnio 5 dalis). Kasacinis teismas pažymėjo, kad pirmiau nurodytos CK nuostatos savo esme reiškia, jog kiekvienas solidariosios prievolės skolininkas turi ne dalį, o visą pareigą. Solidariosios prievolės atveju į pareigą ar reikalavimo teisę žiūrima kaip į bendrą visumą. Taigi, apžvelgiamoje byloje, teisėjų kolegijos vertinimu, tiek po pirmosios instancijos teismo sprendimo, tiek po apeliacinės instancijos teismo sprendimo V. L. pareigos apimtis civiliniam ieškovui atlyginti savo veiksmais padarytą turtinę žalą nepakito – pagal pirmosios instancijos teismo sprendimą, civilinis ieškovas atitinkamai galėjo nukreipti savo reikalavimą atlyginti žalą visa apimtimi į V. L.

Atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta, teisėjų kolegija nuteistojo V. L. ir jo gynėjo kasacinį skundą atmetė.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-241-942/2022

BPK 329 straipsnio 1 punkto nuostatų taikymas

Dėl BPK 329 straipsnio 1 punkto taikymo sąlygų

Šioje baudžiamojoje byloje apeliacinės instancijos teismas, išnagrinėjęs baudžiamąją bylą pagal vieno iš keturių nuteistųjų gynėjo apeliacinį skundą, konstatavo, kad kaltinamajame akte apelianto ginamajam inkriminuotos nusikalstamos veikos aplinkybės iš esmės skiriasi nuo pirmosios instancijos teismo nuosprendžio aprašomojoje dalyje nustatytų aplinkybių. Kartu apeliacinės instancijos teismas, pažymėjęs, kad šios aplinkybės bylą nagrinėjant apeliacine tvarka pagal nuteistojo gynėjo skundą negali būti keičiamos jas plečiant, inkriminuojant veiksmus ar aplinkybes, dėl kurių jis nebuvo nuteistas pirmosios instancijos teismo, apsiribojo tik pirmosios instancijos teismo pripažintos įrodyta nuteistojo veikos atitikties BK 222 straipsnio 1 dalyje nurodytai nusikalstamai veikai patikrinimu. Apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegija, patikrinusi pirmosios instancijos

teismo pripažintos įrodyta nuteistojo veikos atitiktį BK 222 straipsnio 1 dalyje nurodytos nusikalstamos veikos požymiams, padarė išvadą, kad nuteistasis nepagrįstai pripažintas šios nusikalstamos veikos subjektu, ir, vadovaudamasi BPK 329 straipsnio 1 punktu, jį išteisino.

Kasaciniu skundu prokuroras prašė panaikinti apeliacinės instancijos teismo nuosprendį ir nurodė, kad nusprendęs, jog pirmosios instancijos teismas, nepranešęs apie tai nagrinėjimo teisme dalyviams, pakeitė kaltinime nurodytas aplinkybes iš esmės skirtingomis, apeliacinės instancijos teismas privalėjo panaikinti nuosprendį ir priimti naują nuosprendį, vadovaudamasis BPK 329 straipsnio 4 punktu, t. y. dėl padaryto esminio BPK 369 straipsnio 3 dalyje nustatyto pažeidimo.

Teisėjų kolegija su šiais kasacinio skundo argumentais sutiko ir pažymėjo, kad pripažindamas, jog pirmosios instancijos teismo konstatuotos faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo kaltinamajame akte išdėstytyjų, apeliacinės instancijos teismas šios išvados nemotyvavo, nepasisakė, ar toks kaltinimo keitimas koku nors būdu suvaržė kaltinamojo teisę žinoti, kuo jis kaltinamas, ir jo galimybes veiksmingai gintis nuo tokio kaltinimo. Teisėjų kolegijos vertinimu, pirmosios instancijos teismo padaryti pakeitimai neturėjo įtakos išteisinamojo inkriminuotos nusikalstamos veikos kvalifikavimui, bausmei ar kitokios teisinės reikšmės gynybai, t. y. dėl to nepasikeitė nusikalstamos veikos padarymo vieta, laikas, dalykas, būdas, padariniai ir nėra pagrindo manyti, kad dėl taip pakeistų aplinkybių gynyba galėjo būti organizuojama kitaip. Dėl to apeliacinės instancijos teismo išvada, kad pirmosios instancijos teismas iš esmės pakeitė kaltinimą, neatitinka bylai aktualios teismų praktikos. Kartu kasacinis teismas pažymėjo ir tai, kad apeliacinės instancijos teismo nuosprendyje nenurodoma, ar šio teismo nustatytas kaltinimo keitimo pažeidimas laikytinas esminiu BPK pažeidimu. Baudžiamąjį procesą įstatymas draudžia nuteisti asmenį dėl nusikalstamos veikos, kurios faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo kaltinamajame akte išdėstytyjų, jeigu apie tokią galimybę teisiama jame posėdyje jam iš anksto nebuvo pranešta. Dėl to, teisėjų kolegijos vertinimu, manydamas, kad pirmosios instancijos teismas šių nuostatų nesilaikė, apeliacinės instancijos teismas tokį pažeidimą turėjo pripažinti esminiu BPK pažeidimu.

Kasacinis teismas nurodė, jog pagal BPK 329 straipsnio 4 punktą tuo atveju, jeigu pirmosios instancijos teismas padarė esminį BPK pažeidimą, nurodytą BPK 369 straipsnio 3 dalyje, išskyrus pažeidimus, nustatytus BPK 326 straipsnio 1 dalies 4–5 punktuose, apeliacinės instancijos teismas panaikina nuosprendį ir priima naują nuosprendį. Tai reiškia, kad, nustatęs pirmosios instancijos teismo padarytą esminį baudžiamąjį procesą teisės pažeidimą, apeliacinės instancijos teismas turi pats išnagrinėti bylą iš esmės, laikydamasis teisingo proceso garantijų, ir priimti nuosprendį, kuris, pašalinus minėtą pažeidimą, gali būti ir tokios pat rūšies kaip pirmosios instancijos teismo nuosprendis. Nesilaikydamas šių reikalavimų, apeliacinės instancijos teismas priėmė sprendimą panaikinti pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir priimti naują nuosprendį, vadovaudamasis BPK 329 straipsnio 1 punktu, t. y. padaręs išvadą, kad nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamąjį nusižengimo požymių, nors manydamas, kad pirmosios instancijos teismas pakeitė kaltinime nurodytas aplinkybes iš esmės skirtingomis, apie tai nepranešęs nagrinėjimo teisme dalyviams, turėjo konstatuoti esminį BPK 255 straipsnio 2 dalies pažeidimą ir, jį ištaisęs, priimti naują apkaltinamąjį ar išteisinamąjį nuosprendį BPK 329 straipsnio 4 punkto pagrindu.

Atsižvelgdama į išdėstytus argumentus, teisėjų kolegija konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai pripažino, jog kaltinamajame akte išteisintajam inkriminuotos nusikalstamos veikos aplinkybės iš esmės skiriasi nuo nustatytų pirmosios instancijos teismo nuosprendžio aprašomojoje dalyje, ir dėl to netinkamai taikė BPK 329 straipsnio 1 punktą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamąjoje byloje Nr. 2K-209-942/2022

BPK 324 straipsnio 6 dalies nuostatų laikymasis

Dėl apeliacinės instancijos teismo pareigos kruopščiai patikrinti apskųstų nuosprendžių ar nutarčių teisėtumą ir pagrįstumą

Apžvelgiamoje baudžiamąjoje byloje nuteistasis buvo kaltinamas ir pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu nuteistas pagal BK 260 straipsnio 1 dalį. Nagrinėjant bylą pirmosios instancijos

teisme nuteistasis visiškai pripažino savo kaltę dėl jam pareikšto kaltinimo ir kaltinamajame akte išdėstytų aplinkybių neginčijo, todėl teismas išnagrinėjo bylą atlikdamas sutrumpintą įrodymų tyrimą BPK 273 straipsnyje nustatyta tvarka. Pirmosios instancijos teismas konstatavo, kad nuteistajam inkriminuotos nusikalstamos veikos padarymo tikslas – parduoti ar kitaip platinti narkotines medžiagas – ir kitos inkriminuotų veikų padarymo aplinkybės buvo įrodyti teisme ištirtais įrodymais.

Pirmosios instancijos teismui priėmus apkaltinamąjį nuosprendį, byla pagal nuteistojo ir jo gynėjo apeliacinį skundą buvo nagrinėjama apeliacine tvarka. Apeliaciniu skundu buvo prašoma pakeisti pirmosios instancijos teismo nuosprendžio dalį dėl bausmės ir paskirti nuteistajam su laisvės atėmimu nesusijusią bausmę. Nagrinėjant bylą apeliacinės instancijos teismo posėdyje niekas iš proceso dalyvių atlikti įrodymų tyrimo nepageidavo, todėl įrodymų tyrimas nebuvo atliekamas.

Apeliacinės instancijos teismas, išnagrinėjęs bylą, vadovaudamasis BPK 320 straipsnio 3 dalyje nustatyta išlyga, kad jeigu teismas, nagrinėdamas bylą, nustato esminių BPK pažeidimų, jis, nepaisydamas to, ar gautas dėl jų skundas, patikrina, ar tai turėjo neigiamos įtakos ne tik asmeniui, dėl kurio skundo nagrinėjama byla, bet ir kitiems skundų nepadavusiems nuteistiesiems, peržengė paduoto apeliacinio skundo ribas ir nusprendė, jog pirmosios instancijos teismo nuosprendis negali būti laikomas teisėtu ir pagrįstu, kadangi jame nustatytos faktinės aplinkybės pagal formuojamą teismų praktiką neatitinka nuteistajam inkriminuotų nusikalstamų veikų kvalifikacijos.

Šiame kontekste kasacinis teismas pažymėjo, kad apeliacinės instancijos teismas privalo atlikti įrodymų tyrimą tais atvejais, kai pirmosios instancijos teismas jį atliko neišsamiai, ir ištirti tik pirmosios instancijos teismo netirtas aplinkybes, pakartotinai ištirti tik tuos turinčius esminę reikšmę teismo išvadoms įrodymus, kurie yra priešaringi ir prieštaravimų negalima pašalinti be pakartotinio jų ištyrimo (BPK 324 straipsnio 6 dalis). Apeliacinės instancijos teismas privalo atlikti įrodymų tyrimą ir tais atvejais, kai reikia pašalinti tokius pirmosios instancijos teismo padarytus esminius BPK pažeidimus, kurių neįmanoma pašalinti be įrodymų tyrimo. Tokią pareigą apeliacinės instancijos teismas turi net ir tais atvejais, kai niekas iš proceso dalyvių tokių prašymų nereiškia.

Kartu teisėjų kolegija pažymėjo ir tai, kad pagal BPK 273 straipsnio 1 dalį tuo atveju, jeigu kaltinamasis, kuris nėra kaltinamas padaręs labai sunkų nusikaltimą, po kaltinamojo akto paskelbimo teismui pareiškė, kad prisipažįsta esąs kaltas ir pageidauja tuojau pat duoti parodymus bei sutinka, kad kiti įrodymai nebūtų tiriami, arba tokią pageidavimą kaltinamasis jau yra pareiškęs BPK 218 straipsnio 2 dalyje nustatyta tvarka, įrodymų tyrimas apklausus kaltinamąjį ir įvykdžius BPK 291 straipsnio reikalavimus gali būti nutrauktas, jei nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės nekelia abejonų ir su tokiu sutrumpintu įrodymų tyrimu sutinka prokuroras ir gynėjas. Taigi, kasacinio teismo vertinimu, sutrumpintas įrodymų tyrimas siejamas ne tik su kaltinamojo kaltės pripažinimu, bet ir kitomis sąlygomis, kurių esminė yra ir ta, jog nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės neturi kelti abejonų, todėl kilus abejonų, tarp jų ir dėl nusikalstamą veiką kvalifikuojančio požymio nustatymo, teismas turėtų atlikti įrodymų tyrimą.

Apžvelgiama baudžiamoji byla apeliacine tvarka buvo nagrinėjama pagal nuteistojo ir jo gynėjo apeliacinį skundą, kuriame buvo keliamas tik švelnesnės bausmės skyrimo nuteistajam klausimas. Nagrinėjant bylą apeliacinės instancijos teismo posėdyje nei apeliantai, nei prokurorė nustatyti kitokių faktinių aplinkybių, negu nustatė pirmosios instancijos teismas, neprašė ir nuteistojo veikos kvalifikavimo pagal BK 260 straipsnio 1 dalį, 259 straipsnio 2 dalį neginčijo. Tačiau apeliacinės instancijos teismas, neatlikęs įrodymų tyrimo, nustatė ne tik kitokias aplinkybes, susijusias su BK 260 straipsnio 1 dalyje nurodytą veiką kvalifikuojančiu požymiu, bet ir naują aplinkybę, kuri kaltinime apskritai nebuvo nurodyta.

Teisėjų kolegijos vertinimu, apžvelgiamoje byloje apeliacinės instancijos teismas priešingas išvadas dėl bylai teisingai išspręsti reikšmingų aplinkybių padarė neatsižvelgdamas į tai, kad byla pirmosios instancijos teisme buvo išnagrinėta atlikus sutrumpintą įrodymų tyrimą, kartu pats neatlikęs įrodymų tyrimo ir nepašalinęs prieštaravimų, reikšmingų veiką kvalifikuojančiai aplinkybei – tikslo platinti turėjimui – patvirtinti ar paneigti, tik fragmentiškai aptaręs bei įvertinęs nuteistojo ir ikiteisminio tyrimo metu duotus liudytojų parodymus, taip pat iš esmės deklaratyviai nurodydamas, kad pirmosios instancijos teismas neatsižvelgė į analogiškose bylose suformuotą teismų praktiką. Kaip matyti iš apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio, motyvai, kodėl teismas

nuteistojo (kaip tarpininko įgyjant narkotines medžiagas kitam asmeniui, kuris pats neturėjo galimybės narkotinių medžiagų įsigyti) veiksmus vertina kaip narkotinių medžiagų įgijimą tik sau asmeniškai vartoti, nenurodyti, iš esmės nevertintos ir ikiteisminio tyrimo metu vienos iš liudytojų nurodytos aplinkybės apie to asmens prašymo įgyti narkotines medžiagas laiką ir aplinkybes, tai, kad, pasak liudytojos, dėl kanapių įsigijimo tas asmuo į nuteistąjį anksčiau buvo kreipęsis iki 10 kartų.

Atsižvelgdama į išdėstytus argumentus, teisėjų kolegija konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismas taip pažeidė BPK 324 straipsnio 6 dalies nuostatas, ir šį pažeidimą pripažino esminiu BPK pažeidimu, nes jis sukliudė apeliacinės instancijos teismui priimti teisingą baigiamąjį aktą byloje.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-238-594/2022

II. CIVILINĖS BYLOS

Šeimos teisė

Dėl galimybės nuginčyti tėvystę

Ieškovė, būdama pilnametė, prašė teismo nustatyti, kad atsakovas nėra jos tėvas, ir pripažinti negaliojančiais civilinės metrikacijos skyriaus gimimo įrašo duomenis apie tėvą. Ji teigė, jog su tėvu nepalaiko jokių ryšių, ketina dabartinę pavardę pakeisti į motinos sutuoktinio pavardę, kuris Italijoje siekia pripažinti tėvystę. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai ieškinio netenkino, be kita ko, konstatavę, kad ieškovė praleido vienerių metų ieškinio senaties terminą kreiptis dėl tėvystės nuginčijimo.

Nagrinėjamu atveju teismų nustatyta, kad ieškovė pripažino, jog atsakovas yra jos biologinis tėvas, o atsakovas tėvystės fakto neginčijo, kaip ir paties ieškinio. Kasacinis teismas pažymėjo, jog nors biologinės tiesos, biologinės vaiko kilmės reikšmingumo aspektas yra svarbus, ginčo nebuvimas tėvystės teisinių santykių kontekste taip pat gali būti reikšmingas ir teismų svarstytinas teisingos visų susikirtusių interesų pusiausvyros nustatymo požiūriu. Šioje byloje, sprendžiant dėl teisingos interesų pusiausvyros, liko neįvertinta, kaip dabartinis teismų sprendimas galėtų apsunkinti ieškovės teisės į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą įgyvendinimą Italijoje, neištirta ieškovės motinos sutuoktinio pozicija dėl socialinės tėvystės pripažinimo, šis asmuo nebuvo įtrauktas į bylą tiek dėl savo nuomonės pareiškimo, tiek dėl jo informavimo apie kitoje valstybėje pradėtą teismo procesą, kuris gali sukelti teisinius padarinius šiam asmeniui, taip pat liko netirtas klausimas dėl ieškovės galimybių, nepanaikinus atitinkamo įrašo Lietuvoje, naudotis vienoda šeimos pavarde Italijoje.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad aplinkybė, jog ieškovė nebendruoja su biologiniu tėvu, socialiniai ieškovės ir atsakovo ryšiai nutrūkę, nesudaro pagrindo panaikinti teisingus civilinės metrikacijos duomenis, tačiau klausimas dėl tokių duomenų panaikinimo gali būti svarstomas, ieškovei įrodžius, kokių teisinių padarinių ji siekia reikšdama šį ieškinį ar kokios realios jos teisės buvo pažeistos. Teismai nevertino, ar ieškovė, reikšdama ieškinį šioje byloje, turėjo konkretų materialinį teisinį suinteresuotumą ir ar pateikė argumentų, kaip ginčijamo civilinės būklės akto įrašo nepanaikinimas paveikė jos interesus ir pažeidė jos teises.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 2.5 straipsnyje nurodyta, kad fizinio asmens galėjimas savo veiksmais įgyti civilines teises ir susikurti civilines pareigas (civilinis veiksnumas) atsiranda visiškai, kai asmuo sulaukia pilnametystės, t. y. kai jam sueina aštuoniolika metų. Todėl, remdamasi CK 3.152 straipsnio 1 dalimi, ieškovė turėjo teisę pareikšti ieškinį per vienerius metus nuo tada, kai tapo pilnametė, t. y. iki kol jai sueis 19 metų. Byloje nustatyta, kad ieškiny buvo pareikštas per šį terminą, todėl teismai netinkamai skaičiavo ieškinio senaties terminą.

Nustatęs, kad nebuvo atskleista bylos esmė, kasacinis teismas teismų procesinius sprendimus panaikino ir bylą perdavė iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-252-378/2022

Daiktinė teisė

Dėl teisių gynimo būdų, kai žemės savininkas neduoda sutikimo dėl naujų elektros energijos įrenginių jo žemės sklype įrengimo ir specialiųjų žemės naudojimo sąlygų taikymo jo žemės sklypui

Ieškovė (skirstomųjų tinklų operatorė), siekdama prijungti prie elektros tinklų naują vartotoją, prašė teismo pripažinti teisę įrengti kabelių liniją bei nustatyti elektros tinklų apsaugos zoną atsakovei nuosavybės teise priklausančiame žemės sklype be savininkės (atsakovės) sutikimo. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai ieškinį patenkino.

Bylą nagrinėję teismai nustatė, kad dėl atsakovės sklype esančios skydinės naudojimo jau nustatytas servitutas. Tačiau šis ankstesnis servitutas neapima teisės įrengti ir eksploatuoti elektros įrenginius toje atsakovės žemės sklypo dalyje, kuri nepatenka į ankstesnio servituto pagrindu sukurta sklypo dalies apsaugos zoną. Pagal Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymo 75 straipsnio 3 dalį tinklų operatoriai turi teisę tiesti skirstomuosius tinklus ar įrengti kitus elektros įrenginius tinklų operatoriumi nuosavybės teise ar kitais teisėtais pagrindais nepriklausančioje žemėje ar kituose nekilnojamuosiuose daiktuose tik įstatymų nustatyta tvarka su žemės ar kito nekilnojamojo turto savininku išsprendę žemės ar kito nekilnojamojo turto naudojimo klausimą. Šis teisinis reglamentavimas suderinamas su Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 4.39 straipsnio 1 dalyje įtvirtintais trimis nuosavybės teisių apribojimo būdais: paties savininko valia, įstatymų arba teismo sprendimo pagrindu.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymu, jeigu specialiąsias žemės naudojimo sąlygas siekiama nustatyti privataus (o ne viešojo) intereso tikslais, žemės savininko, valstybinės ar savivaldybės žemės patikėtinio sutikimas dėl šių sąlygų nustatymo yra būtinas. Teismas neturi kompetencijos duoti sutikimą vietoje savininko, nes tik jis pats turi teisę spręsti, ar sutikti su nuosavybės teisių suvaržymu, ar atsisakyti dalies savo teisių apsaugos. Nesant tokio teisinio pagrindo, apsaugos zona, skirta įrengti ir eksploatuoti operatoriaus elektros energijos įrenginiams kito savininko žemės sklype, nesant šio savininko raštiško sutikimo ar šiam atsisakius pateikti raštišką sutikimą ir nesant dėl to žemės sklypo nustatyto servituto ar kito sandorio, negali būti nustatoma.

Kasacinis teismas pažymėjo, jog nepaisant to, kad požeminio elektros kabelio įrengimo darbai numatyti atlikti tik nedidelėje atsakovės žemės sklypo dalyje, tokiam kabeliui naudoti, eksploatuoti bus reikalinga operatoriaus techninė priežiūra, todėl kabeliui tiesti yra reikalingas teisinis pagrindas – žemės sklypo savininkės rašytinis sutikimas, o šio nesant – servitutas arba kitas sandoris. Nagrinėjamu atveju teisės aktai neįtvirtina atsakovės pareigos sudaryti sandorį ar susitarimą ar pateikti sutikimą dėl specialiųjų sąlygų nustatymo ieškovės naudai. Atsakovė, nepateikdama sutikimo, naudojasi savo subjektinėmis teisėmis ir teisės normų bei ieškovės teisių nepažeidžia. Taigi nėra teisinio pagrindo taikyti CK 1.138 straipsnio 1 punkte įtvirtinto civilinių teisių gynimo būdo – teismo sprendimu pripažinti ieškovės teisę atlikti tam tikrus veiksmus be atsakovės kaip žemės savininkės sutikimo, t. y. be savininkės sutikimo jos sklype įrengti elektros energijos įrenginius.

Ieškovės reikalavimas pripažinti jos teisę įrengti elektros energijos įrenginius privačiame atsakovės sklype ir nustatyti šio sklypo dalies apsaugos zoną gali būti tenkinamas tik suteikiant ieškovei teises į svetimą nekilnojamąjį daiktą, t. y. apribojus (suvaržius) žemės sklypo savininkės (atsakovės) teises naudotis jai priklausančiu žemės sklypu. Šios žemės sklypo savininkės teisės teismo sprendimo pagrindu galėtų būti apribotos nustatant atitinkamą servitutą, tačiau ieškovė nereikšė tokio reikalavimo, todėl teismai negalėjo spręsti servituto nustatymo klausimo.

Dėl nurodytų aplinkybių teismų procesiniai sprendimai buvo panaikinti ir ieškinyas atmestas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. lapkričio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-245-611/2022

Dėl valstybės, kaip vienos iš žemės sklypo bendraturčių, teisės išnuomoti ne aukciono tvarka jai priklausančio žemės sklypo dalį, nesant naudojimosi žemės sklypu tvarkos

Ieškovė ginčijo atsakovės Nacionalinės žemės tarnybos administracinius aktus, kuriais, be kita ko, buvo nuspręsta vienam iš bendraturčių nuomoti valstybei bendrosios dalinės nuosavybės teise priklausančią žemės sklypo dalį, nesant sklypo bendraturčių susitarimo dėl naudojimosi juo tvarkos. Pirmosios instancijos teismas nesutiko su ieškovės argumentais, kad valstybinės žemės nuomos sutartis galėjo būti sudaryta tik nustačius sklypo naudojimo tvarką. Apeliacinės instancijos teismas pritarė tokiai išvadai.

Kasacinis teismas nurodė, kad pagal CK normas žemės nuomos sutarties dalykas gali būti tik toks, kurį galima identifikuoti, pavaizduoti grafiškai plane, realiai perduoti nuomininkui, kad šis būtų jį laikinai valdytų ir juo naudotųsi, o nuomos sutarčiai pasibaigus, būtų jį grąžintų nuomotojui; žemės nuomos sutartyje turi būti nurodytas daiktas ar jo požymiai, leidžiantys nustatyti daiktą, kurį nuomotojas privalo perduoti nuomininkui, o jeigu tokie požymiai sutartyje nenurodyti ir nuomos sutarties dalyko negalima nustatyti remiantis kitais požymiais, tai nuomos sutartis laikoma nesudaryta. Specialūs teisės aktai nustato, kad žemės sklypai išnuomojami teritorijų planavimo dokumentuose ar žemės valdos projektuose nustatyto dydžio, kuris būtinas statiniams ar įrenginiams eksploatuoti pagal Nekilnojamojo turto kadastrę įrašytą jų tiesioginę paskirtį. Vadovaujantis šia tvarka kiekvienu atveju yra nustatomas konkretus valstybinės žemės nuomos sutarties objektas, kurį identifikuojantys požymiai yra teritorijų planavimo dokumentuose ar žemės valdos projektuose nustatyti jo ribos ir dydis.

Kasacinis teismas konstatavo, kad valstybei, kaip ir bet kuriam kitam žemės sklypo bendraturčiui, išnuomojant bendrosios dalinės nuosavybės teise priklausančią žemės sklypo dalį ar šios dalies atitinkamą dalį, teisiškai reikšmingos yra aplinkybės, ar tarp bendraturčių nustatyta naudojimosi bendru turtu tvarka, ar kitokiais būdais su kitais bendraturčiais suderinta, kokį konkretų turtą (jo dalį) ji gali išnuomoti. Kai naudojimosi bendru daiktu tvarka nenustatyta ar kitokiais būdais su kitais bendraturčiais nesuderinta, kokį konkretų turtą (jo dalį) vienas iš bendraturčių gali išnuomoti, nuomos sutartis negali būti sudaryta. Priešingu atveju ne tik būtų neaišku, kur faktiškai yra žemės nuomos sutarties dalykas, kuriuo nuomininkas pagal šią sutartį gali naudotis, bet ir, vienam bendraturčiui įgyvendinant nuosavybės teisę, būtų pažeidžiama kitų bendraturčių teisė naudotis savo nuosavybe.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad nagrinėjamoje byloje teisiškai reikšminga aplinkybė yra tai, ar valstybė, nesant tarp bendraturčių nustatytos naudojimosi bendrąja daline nuosavybe esančiu žemės sklypu tvarkos, su kitais bendraturčiais suderino, kokį konkretų turtą (jo dalį) ji gali išnuomoti, tačiau bylą nagrinėję teismai šios aplinkybės netyrė, nenustatė ir nevertino. Todėl ši bylos dalis buvo grąžinta apeliacinės instancijos teismui nagrinėti iš naujo.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-240-701/2022

Dėl žyminio mokesčio ir bylinėjimosi išlaidų paskirstymo servituto nustatymo byloje

Ieškovė prašė nustatyti kelio servitutą per atsakovui nuosavybės teise priklausančią žemės sklypą, priteisti atsakovui iš ieškovės vienkartinę kompensaciją. Pirmosios instancijos teismas tenkino ieškinį iš dalies, nustatydamas servitutą ir priteisdamas didesnę vienkartinę išmoką atsakovui, taip pat iš atsakovo ieškovei priteisė bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Apeliacinės instancijos teismas pakeitė sprendimą, padidindamas vienkartinės išmokos atsakovui dydį bei sumažindamas ieškovei priteistiną bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Kasacinėje byloje buvo sprendžiama dėl mokėtino žyminio mokesčio ir bylinėjimosi išlaidų paskirstymo.

Kasacinio teismo teisėjų kolegija nustatė, kad bylose dėl servituto nustatymo ieškinio reikalavimas nustatyti servitutą atsakovo žemės sklype yra pagrindinis neturtinio pobūdžio reikalavimas, o kitas reikalavimas – priteisti atsakovui kompensaciją už servitutą – yra turtinis ir išvestinis iš pirmojo bei neatskiriamai su juo susijęs. Atsižvelgdamas į tai, kad išvestinis reikalavimas žyminiu mokesčiu neapmokestinamas, kasacinis teismas konstatavo, kad ieškovė, reikšdama

reikalavimą priteisti iš jos atsakovui kompensaciją už servitutą, žyminio mokesčio kaip už atskirą reikalavimą mokėti neturėjo.

Kasacinis teismas išaiškino, kad bylose dėl servituto nustatymo, taikant viešpataujančiojo ir tarnaujančiojo daiktų savininkų interesų pusiausvyros principą, siekiant išvengti tarnaujančiojo daikto savininko teisės į nuosavybę ir servituto atlygintinumo principo paneigimo, vadovaujantis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 3 straipsnio 7 dalis), gali būti pagrindas nukrypti nuo „pralaimėjęs moka“ principo.

Nors ieškovės byloje pareikšti materialiniai reikalavimai, t. y. neturtinis reikalavimas nustatyti atsakovo žemės sklype servitutą ir išvestinis turtinis reikalavimas priteisti iš jos atsakovui kompensaciją, iš esmės ir patenkinti, tačiau bylos atveju paskirstant bylinėjimosi išlaidas laikantis „pralaimėjęs moka“ principo būtų neproporcingai suvaržyta atsakovo teisė į nuosavybę ir jam ieškovės nebūtų tinkamai atlyginta už servitutą – atsakovas netektų didelės dalies jam teismo priteistos kompensacijos už ieškovės naudai nustatytą servitutą ir atitinkamai jo nuosavybės teisės suvaržymą. Dėl šios priežasties kasacinis teismas nusprendė priteisti ieškovei mažesnės apimties nei jos teismuose patirtos bylinėjimosi išlaidos atlyginimą, tačiau didesnį, nei buvo priteisęs apeliacinės instancijos teismas, nusprendęs, kad patenkinta tik dalis ieškovės reikalavimų.

Remdamasis nurodytais argumentais, kasacinis teismas pakeitė pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų sprendimus ir perskirstė šalių turėtas bylinėjimosi išlaidas – ieškovei priteisė daugiau nei pusę jos patirtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimo, o atsakovui jo patirtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimo nepriteisė.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-256-611/2022

Sutarčių teisė

Dėl iš ikisutartinių santykių kilusių nuostolių atlyginimo

Ieškovė prašė priteisti iš atsakovės negražintą avansą bei palūkanas už naudojimąsi pinigais. Ji nurodė, kad šalys buvo sudariusios preliminarįją buto pirkimo–pardavimo sutartį, pagal kurią ieškovė (pirkėja) sumokėjo avansą atsakovei (pardavėjai). Ieškovei nepavykus gauti lėšų likusiai sumai padengti, sutartis nebuvo sudaryta, todėl atsakovė privalo gražinti sumokėtą avansą. Atsakovė priešieškiniu prašė priteisti iš ieškovės nuostolių atlyginimą. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai ieškinį tenkino iš dalies, priešieškinių atmetė. Esminis ginčas byloje kilo dėl preliminariojoje sutartyje nustatytų šios sutarties neįgyvendinimo teisinių padarinių, t. y. nuostolių, viršijusių šalių sutartą netesybų sumą, atlyginimo.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad preliminariosios sutarties nevykdymo atveju nukentėjusiai sąžiningai šios sutarties šaliai gali būti kompensuojamos tiesioginės derybų išlaidos ir, atsižvelgiant į visas faktines aplinkybes, *prarastos galimybės pinigine vertė*. Pastaroji kaip nuostolių rūšis, taikoma ikisutartiniuose santykiuose, priskirtina už pasitikėjimo intereso sužlugdymą atlyginamų nuostolių kategorijai ir apibrėžiama kaip kompensacija už prarastą galimybę sudaryti alternatyvų sandorį su trečiaja šalimi. Vienas iš būdų, kuriuo gali remtis nukentėjusi šalis, siekdama įrodyti prarastos galimybės piniginės vertės nuostolius, yra kainų skirtumo metodas. Prarastos galimybės pinigine vertė dėl preliminariosios sutarties nevykdymo gali būti atlyginama remiantis kainų skirtumo principu tik tais atvejais, kai nustatomos visos šios aplinkybės: 1) kaltoji šalis nepagrįstai atsisakė (vengė) sudaryti pagrindinę sutartį; 2) yra priežastinis ryšys tarp neteisėtų kaltosios šalies veiksmų (nepagrįsto atsisakymo ar vengimo sudaryti sutartį) ir nukentėjusios šalies nuostolių; 3) dėl pasitikėjimo nesąžininga šalimi nukentėjusi šalis atsisakė realios galimybės sudaryti sutartį su trečiuoju asmeniu; 4) dėl nesąžiningos šalies kaltės nutrūkus deryboms per protingą terminą buvo sudaryta pakeičiančioji pagrindinė sutartis. Būtina kainų skirtumo principo taikymo sąlyga yra ir tai, kad iki sudarydama preliminarįją sutartį su kaltąja šalimi sąžininga šalis turėjo realią, o ne hipotetinę galimybę sudaryti sandorį su konkrečiu trečiuoju asmeniu palankesnėmis sąlygomis. Taigi prarastos galimybės pinigine vertė atlyginama remiantis kainų skirtumo metodu, palyginant kito pirkėjo (trečiojo asmens), su kuriuo pagrindinė sutartis nebuvo sudaryta dėl nesąžiningos derybų šalies

neteisetų ikisutartinių veiksmų, siūlytą sandorio kainą ir kainą, už kurią per protingą terminą vėliau nukentėjusi šalis sudarė pagrindinę sutartį.

Atsakovė neįrodinėjo, kad ji turėjo realų alternatyvų pasiūlymą iš trečiojo asmens, kuris būtų norėjęs įsigyti ginčo butą. Be to, atsakovė savo prašomam nuostolių atlyginimo dydžiui apskaičiuoti nesiremia ir aplinkybe, kad dėl derybų su ieškove ji turėjo sudaryti pakeičiančiąją pagrindinę sutartį su kitu pirkėju blogesnėmis sąlygomis. Todėl kasacinis teismas konstatavo, kad nagrinėjamu atveju kainų skirtumo principas negali būti taikomas, atsakovės negauta nauda šiuo atveju negali būti laikoma jos prarasta galimybe. Tačiau, šalims preliminariojoje sutartyje konkrečiai susitarus dėl negautų pajamų atlyginimo esant ikisutartiniams santykiams, šalių susitarimu ikisutartinės atsakomybės ribos praplėstos iki *lūkesčio (tinkamo sutarties įvykdymo) intereso gynimo*. Dėl to kasacinis teismas padarė išvadą, jog atsakovė, kaip nukentėjusi šalis, pagal ginčo preliminariosios sutarties nuostatas turi teisę reikalauti nuostolių (įskaitant negautas pajamas), viršijusių sulygta netesybų sumą ir skaičiuojamų taikant objektyvų (abstraktų) nuostolių apskaičiavimo metodą, t. y. kaip skirtumo tarp preliminariojoje sutartyje nurodytos kainos ir turėjusios būti sudarytos pagrindinės sutarties objekto rinkos vertės, buvusios preliminariosios sutarties pasibaigimo momentu, atlyginimo priteisimo iš ieškovės.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad prarastos galimybės pinigines vertės įvertinimas taikant kainų skirtumo principą ir nuostolių apskaičiavimas pagal objektyvų (abstraktų) metodą skiriasi. Teismai, neatskyrę šių nuostolių apskaičiavimo būdų, tinkamai neidentifikavo atsakovės prašomų priteisti nuostolių pobūdžio (rūšies) ir jų atlyginimo dydžiui apskaičiuoti pasirinkto taikyti metodo, dėl to netinkamai apibrėžė įrodinėjimo dalyką ir nepagrįstai nukrypo į prarastos galimybės pinigines vertės įvertinimą bei prarastos galimybės realumo nustatymą.

Remdamasis nurodytais argumentais, kasacinis teismas panaikino teismų procesinius sprendimus ir bylą grąžino iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. lapkričio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-241-381/2022

Dėl tariamuoju pripažinto sandorio pasekmių

Ieškovas prašė pripažinti negaliojančiomis jo su atsakovais sudarytas 2015 m. ir 2019 m. pirkimo–pardavimo sutartis bei taikyti vienašalę restituciją ir grąžinti jam žemės sklypą, sodo pastatą ir jo priklausinius. Jis nurodė, jog 2015 m. sudarė fiktyvią turto pirkimo–pardavimo sutartį su atsakovu, tačiau 2019 m. pasikeitus aplinkybėms jis paprašė šio atsakovo sudaryti turto pirkimo–pardavimo sutartį su kitu atsakovu.

Pirmosios instancijos teismas ieškovo ieškinį atmetė, konstatavęs, kad 2015 m. sutartis yra tariamasis sandoris, sudarytas tik dėl akių, ieškovui siekiant neteisėtai ir nesąžiningai išvengti galimų turtinių prievolių vykdymo. Taip pat teismas nepripažino negaliojančia ir 2019 m. sutarties, konstatavęs, kad sutarties šalys sandoriu ir jo pasekmėmis patenkintos, o kadangi ieškovas nebuvo šio sandorio šalis, jis neturi reikalavimo teisės į jo užginčijimą. Apeliacinės instancijos teismas 2015 m. sutartį pripažino niekine ir negaliojančia nuo jos sudarymo momento, tačiau restitucijos netaikė įvertinęs nesąžiningus šalių veiksmus, pripažinęs juos prieštaraujančiais gerai moralei ir konstatavęs piktnaudžiavimą teisėmis. Kitą sprendimo dalį paliko nepakeistą.

Kasacinis teismas nurodė, kad pagal formuojamą praktiką bylose dėl tariamojo sandorio negaliojimo turi būti įvertintas sandorio tikslas, nes nuo to gali priklausyti, ar konkrečiu atveju taikomi bendrieji negaliojančių sandorių padariniai – restitucija, ar kiti. Jeigu tariamasis sandoris kartu pripažįstamas prieštaraujančiu viešajai tvarkai ar gerai moralei, jo padariniams taikomos specialiosios teisės normos (CK 1.81 straipsnio 2, 3 dalys), kuriose įtvirtinta, kad asmenų, sandorio sudarymu ar jo imitavimu siekusių viešajai tvarkai ar gerai moralei prieštaraujančių tikslų, teisės gali būti neginamos ar ginamos iš dalies.

CK 1.137 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas draudimas piktnaudžiauti savo teise; nustatyta, kad draudžiama įgyvendinti civilines teises tokiu būdu ir priemonėmis, kurios be teisinio pagrindo pažeistų ar varžytų kitų asmenų teises ar įstatymų saugomus interesus ar darytų žalos kitiems asmenims arba prieštarautų subjektinės teisės paskirčiai. Žalos padarymas kitiems asmenims

piktnaudžiaujant teise yra pagrindas taikyti civilinę atsakomybę. Jeigu asmuo piktnaudžiauja subjektine teise, teismas gali atsisakyti ją ginti. Kasacinio teismo praktikoje aiškinant CK 1.137 straipsnio nuostatas pažymėta, jog teisė netoleruoja situacijų, kad būtų ginamos teisės nesąžiningų asmenų, kurie teisminės gynybos kreipiasi siekdami, kad būtų apgintos jų teisės, kurias jie įgijo pažeisdami teisės aktų reikalavimus, piktnaudžiaudami teise.

Kasacinis teismas konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismas, pripažinęs ieškovo veiksmus nesąžiningais, prieštaraujančiais gerai moralei, konstatavęs piktnaudžiavimą subjektine teise, turėjo diskreciją nuspręsti neginti ieškovo. Kasacinis teismas pritarė apeliacinės instancijos teismo išvadai, kad 2015 m. sutartis yra niekinis sandoris ir negalioja nuo sudarymo momento, tačiau šios sutarties šalių teisės neginamos ir restitucija netaikoma, todėl nėra pagrindo ginti ieškovo teises 2019 m. sutarties atžvilgiu. Taigi apeliacinės instancijos teismo nutartis palikta nepakeista.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-266-1075/2022

Dėl pagrindo atnaujinti procesą nagrinėjamoje byloje dėl aiškios proceso teisės normos, reglamentuojančios procesinių dokumentų įteikimą šalims, taikymo klaidos

Pareiškėjas prašė teismo atnaujinti procesą civilinėje byloje, be kita ko, teigdamas, kad teismas padarė aiškią teisės normų taikymo klaidą (CPK 366 straipsnio 1 dalies 9 punktas), netinkamai taikydamas įstatyme nustatytas sąlygas priimti teismo sprendimą už akių, t. y. nesilaikė įstatyme nustatytos procesinių dokumentų įteikimo šaliai tvarkos, neišnaudojo visų jam prieinamų galimybių asmeniškai atsakovui įteikti ieškinį ir jo priedus. Bylą nagrinėję teismai prašymą atmetė.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad procesinių dokumentų, paliktų asmens deklaruotoje gyvenamojoje vietoje, laikymas įteiktais pagal įstatymą praėjus 30 dienų nuo jų palikimo dienos, nepaisant to, kad asmuo faktiškai procesinių dokumentų neatsiėmė ir jie buvo grąžinti teismui, savo esme yra įteikimo fikcija. Tik išnaudojęs kitas, jam prieinamas protingas priemones, teismas gali vadovautis įteikimo fikcija. Vadovaujantis šia procesinių dokumentų įteikimo prezumpcija negali būti ignoruojami kiti byloje esantys duomenys, leidžiantys suabejoti asmens gyvenamąją vietą.

Šią bylą nagrinėję teismai nenustatė, kad sprendimą už akių priėmęs teismas būtų ėmęsis papildomų priemonių siekdamas įteikti procesinius dokumentus (ieškinį ir jo priedus) asmeniškai atsakovui, nors konkrečios bylos aplinkybės suponavo tokią galimybę ir teismo pareigą. Kasacinio teismo vertinimu, nagrinėjamu atveju nebuvo prielaidų priimti sprendimą už akių, nes teismas nebuvo pakankamai rūpestingas informuodamas atsakovą apie teisminį procesą, be to, nėra duomenų, kad atsakovas laisva valia elgėsi pasyviai, atsisakė savo teisės stoti prieš teismą ir gintis. Priimtą sprendimą už akių teismas atsakovui išsiuntė vien jo deklaruotos gyvenamosios vietos adresu.

Kasacinis teismas taip pat pripažino, kad pirmosios instancijos teismas nepagrįstai termino prašymui dėl proceso atnaujinimo paduoti pradžia siejo su teismo sprendimo už akių priėmimo data ir konstatavo, kad šis terminas buvo praleistas. Aplinkybės, jog atsakovas asmeniškai nebuvo informuotas apie jam inicijuotą civilinę bylą, jam taip pat nebuvo įteiktas teismo sprendimas už akių, kasacinio teismo vertinimu, patvirtino tai, kad apie civilinę bylą ir priimtą sprendimą už akių jis sužinojo prasidėjus vykdymo procesui. Todėl aptariamasis terminas negalėjo būti skaičiuojamas nuo sprendimo už akių priėmimo dienos. Kasacinis teismas konstatavo, kad terminas šiam prašymui paduoti nebuvo pasibaigęs.

Remdamasis nurodytais argumentais, kasacinis teismas panaikino teismų nutartis, procesą atnaujino ir atnaujintą bylą perdavė nagrinėti pirmosios instancijos teismui.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-259-943/2022

Civilinė atsakomybė

Dėl nuostolių, padarytų neteisėtai pasinaudojus įmonės komercinėmis paslaptimis

Ieškovai (fabrikas ir jo akcininkės) prašė priteisti solidariai iš atsakovų (buvusios šio fabriko vadovės, jos sutuoktinio ir jų valdomų įmonių) nuostolių atlyginimą bei uždrausti naudoti

informaciją, kuri yra juridinio asmens (ieškovo) komercinė paslaptis. Pirmosios instancijos teismas ieškinį atmetė, o apeliacinės instancijos teismas – tenkino iš dalies, fabrikui solidariai iš atsakovų priteisdamas 150 000 Eur nuostolių atlyginimo.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad komercinė paslaptis yra savarankiškas pramoninės nuosavybės objektas, kuris, kaip ir kiti nuosavybės objektai, yra saugomas nuo neteisėto jo pasisavinimo, nepriklausomai nuo to, ar pats komercinės paslapties turėtojas ją naudoja ar ketina naudoti savo komercinėje veikloje. Pripažįstant informaciją komercine paslaptimi nėra būtini jos turėtojo faktiniai veiksmai tokią informaciją naudoti čia ir dabar, todėl vien galimybės komercinės paslapties turėtojui ja pasinaudoti nebuvimas ar nepageidavimas tokią informaciją naudoti konkrečiu laiko momentu savaime nereiškia nei to, kad kitiems subjektams atsiranda teisė atlikti su jos paviešėjimu ar pasinaudojimu ja susijusius veiksmus, nei to, kad, juos atlikus, komercinės paslapties turėtojui nepadaroma žala. Todėl vien ta aplinkybė, kad fabrikas tam tikru momentu priėmė sprendimą nebevykdyti su konservų gamyba ir prekyba susijusios komercinės veiklos, nereiškia, kad fabrikas dėl to neteko galimybės gauti naudą iš turimų komercinių paslapčių, savo nuožiūra pasirinkdamas šio pramoninės nuosavybės objekto panaudojimo būdą. Būtent atsakovų neteisėti veiksmai šią fabriko galimybę apribojo.

Atmesdamas atsakovų argumentą, kad pajamos, gautos neteisėtai naudojant komercinę (gamybinę) paslaptį, galėjo būti priteistos tik iš šias pajamas faktiškai gavusių juridinių asmenų, kasacinis teismas priminė, kad pagal aktualią kasacinio teismo praktiką bylose dėl žalos, padarytos neteisėtai pasinaudojus kito ūkio subjekto komercinėmis paslaptimis, iš neteisėtų veiksmų gauta nauda ieškovui turi būti priteisiama remiantis CK 6.249 straipsnio 2 dalimi, o nepagrįsto praturtėjimo institutu galima remtis tik negalint nukentėjusio asmens teisių apginti taikant civilinės atsakomybės institutą. Taikant civilinę atsakomybę, bendrai padarę žalos asmenys nukentėjusiam asmeniui atsako solidariai.

Kasacinis teismas atkreipė dėmesį į tai, kad sąžiningai konkurencijai priešingi veiksmai dažnai sąmoningai yra skirti gauti nesąžiningos, taigi ir neteisėtos naudos kitų asmenų sąskaita, todėl pažeidėjo gauta nauda šios kategorijos bylose yra vienas iš reikšmingų nuostolių apskaičiavimo metodų.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad bylose dėl neteisėto komercinės paslapties gavimo, panaudojimo ar atskleidimo ieškovui padaryta žala gali būti skaičiuojama atsižvelgiant į skirtingus kriterijus, siekiant užtikrinti, kad nukentėjęs komercinės paslapties turėtojas kiek įmanoma galėtų būti sugrąžintas į tokią padėtį, kurioje jis būtų buvęs, jei neteisėti veiksmai nebūtų buvę atlikti. Atitinkamai nėra pagrindo teigti, kad komercinės paslapties turėtojas galėtų būti imperatyviai įpareigotas rinktis konkretų jam padarytos žalos apskaičiavimo būdą. Tokį būdą, atsižvelgdamas, be kita ko, į įrodinėjimo galimybes, pasirenka pats ieškovas.

Atmesdamas atsakovų argumentą, kad apeliacinės instancijos teismas netinkamai nustatė fabrikui priteistinių nuostolių atlyginimo dydį, kasacinis teismas atkreipė dėmesį į tai, kad nagrinėjamoje byloje nustačius, jog atsakovų fizinių asmenų valdomos įmonės (atsakovės – juridiniai asmenys) savo veikloje naudojo fabriko komercines paslaptis, būtent pastarosioms atsakovėms teko našta įrodyti, kad jų gautas pelnas ar jo dalis yra teisėti. Nesant galimybės tiksliai nustatyti fabrikui padarytos žalos dydį pagal atsakovių iš pažeidimo gautą naudą dėl to, kad atsakovės nepateikė ekspertėms jų veiklos ir buhalterinių dokumentų, byloje nesant įrodymų, kad šių dokumentų nepateikimą lėmė objektyvios, nuo atsakovių valios nepriklausančios aplinkybės, taip pat nesant įrodymų, kad apeliacinės instancijos teismo priteista nuostolių atlyginimo suma aiškiai viršija įmonių atsakovių iš pažeidimo gautą naudą, nėra pagrindo spręsti, kad apeliacinės instancijos teismas, priteisdamas fabrikui iš atsakovų būtent tokią nuostolių atlyginimo sumą, pažeidė CK 6.249 straipsnio 1 dalį ar nukrypo nuo kasacinio teismo formuojamos praktikos, reikalaujančios žalos dydį nustatyti įvertinus abiejų šalių pateiktus įrodymus ir atsižvelgiant į joms tenkančią įrodinėjimo naštą.

Remdamasis nurodytais argumentais, kasacinis teismas paliko galioti apeliacinės instancijos teismo sprendimą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-258-823/2022

Draudimo teisė

Dėl valstybinio socialinio draudimo įstaigos, išmokėjusios našlaičių socialinio draudimo pensiją žuvusio eismo įvykio kaltininko nepilnamečiam vaikui, regreso teisės į eismo įvykio kaltininko transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudiką

Ieškovė (socialinio draudimo įstaiga) regreso tvarka prašė priteisti iš atsakovo (eismo įvykio metu žuvusio dėl šio eismo įvykio kalto asmens civilinės atsakomybės draudiko) žuvusiojo nepilnamečiam vaikui išmokėtą socialinio draudimo našlaičių pensiją. Teismai ieškinį patenkino.

Nors kasacinis teismas sutiko, jog, eismo įvykio metu žuvus nepilnametės tėvui, ji plačiąja prasme laikytina patyrusia žalą, ši išvada pati savaime nėra pakankama spręsti, kad tarp paties žuvusiojo ir jo nepilnametės dukters atsirado civilinės atsakomybės teisinis santykis ir kad nepilnametės patirta žala vertintina kaip žala, atlygintina pagal Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo (toliau – TPVCAPDĮ) nuostatas. Remiantis TPVCAPDĮ 3 straipsnio 3 dalimi nėra atlyginama žala, susijusi su paties eismo įvykio kaltininko žūtimi (jo gyvybės atėmimu). Dėl to kasacinis teismas padarė išvadą, kad išlaidos žalos atlyginimui dėl maitintojo netekimo pagal TPVCAPDĮ gali būti atlyginamos tik tuo atveju, kai eismo įvykio metu yra atimama gyvybė trečiajam asmeniui (teisę į šios žalos atlyginimą tokiu atveju įgyja šio žuvusio trečiojo asmens išlaikytiniai). Šios išlaidos, kaip gyvybės atėmimu padarytos žalos dalis, eismo įvykio metu žuvusio eismo įvykio kaltininko išlaikytiniams pagal TPVCAPDĮ nėra atlyginamos. Dėl šios priežasties bylą nagrinėję teismai nepagrįstai nusprendė, kad atsakovė, kaip žuvusiojo civilinės atsakomybės draudikė, privalo padengti jo nepilnametei dukteriai išmokėtas sumas, susijusias su maitintojo netekimu.

Kasacinis teismas taip pat pažymėjo, kad, apdraustajam mirus, jo vaikai, vadovaujantis Lietuvos Respublikos socialinio draudimo pensijų įstatymo nuostatomis, įgyja teisę į socialinio draudimo našlaičio pensiją, t. y. vaiko teisė į šios pensijos išmokas atsiranda įvykus draudžiamajam įvykiui, nuo kurio rizikos draudėsi socialinio draudimo įmokas mokėjęs žuvusysis. Dėl to valstybinio socialinio draudimo fondo administravimo įstaigos neturi pagrindo apdraustajam taikyti civilinės atsakomybės ir regreso tvarka reikalauti atlyginti už išmokėtas draudimo išmokas, nes išmokos mokamos būtent sukauptų apdraustojo socialinio draudimo įmokų pagrindu. Socialinio draudimo esmė ir tikslai pašalina galimybę įgyvendinti socialinio draudimo įstaigos atgręžtinio reikalavimo teisę į apdraustąjį, dėl kurio kaltės įvyko draudžiamasis įvykis, lėmęs draudimo išmokos mokėjimą (ar šio asmens civilinės atsakomybės draudiką), todėl ieškovo šioje byloje pareikštas reikalavimas teismų negalėjo būti tenkinamas. Todėl teismų procesiniai sprendimai buvo panaikinti ir ieškinys atmestas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-257-823/2022

Civilinio proceso teisė

Dėl dvišalės tarptautinės sutarties nuostatų dėl susitariančiosios šalies teismo sprendimo pripažinimo ir leidimo vykdyti, kai susitariančiajai šaliai yra taikomos ekonominio poveikio priemonės

Pareiškėja kreipėsi į Lietuvos apeliacinį teismą, prašydama pripažinti ir leisti Lietuvoje vykdyti Baltarusijos ekonominio teismo sprendimą, kuriuo Baltarusijos komunalinei unitarinei vandens tiekimo ir kanalizacijos ūkio įmonei iš Lietuvos įmonės priteista 466 758,29 Baltarusijos rublio (161 499,12 Eur) skolos.

Kasacinis teismas nurodė, kad 2022 m. balandžio 7 d. Baltarusijos Respublikos prezidento vardu priimtu įsaku sustabdytas įtrauktų į nedraugiškų valstybių sąrašą, įskaitant Lietuvą, rezidentų (fizinį ir juridinių asmenų) vykdomųjų dokumentų (įskaitant išieškojimą pagal teismų sprendimus) vykdymas.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad vienos valstybės teismo priimtas sprendimas gali būti pripažįstamas ir vykdomas kitoje valstybėje remiantis tarptautinėje teisėje suformuotais pagarbos,

arba dar kitaip – geranoriškumo ir abipusiškumo, principais. Lietuvos Respublika ir Baltarusijos Respublika 1992 m. spalio 20 d. yra sudariusios sutartį dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose (toliau – Dvišalė sutartis). Šioje Dvišalėje sutartyje įtvirtintas susitariančiųjų šalių teisingumo įstaigų priimtų sprendimų abipusio pripažinimo principas. Taigi turėtų būti vertinama, ar atsisakymas vykdyti dvišale tarptautine sutartimi priisimus įsipareigojimus nepažeidžia tarptautinės teisės pripažintų geranoriškumo ir abipusiškumo principų, o tai galėtų būti savarankišku Baltarusijos Respublikos teismo sprendimo nepripažinimo pagrindu. Kasacinis teismas taip pat pažymėjo, kad Lietuvoje galioja ir yra taikomos Europos Sąjungos sankcijos Baltarusijos asmenims, įtrauktiems į sankcijų sąrašus, taip pat su jais susijusiems asmenims.

Kasacinis teismas išaiškino, kad Lietuvos Respublikos ir Baltarusijos Respublikos Dvišalės sutarties 19 straipsnio nuostata, jog teisinė pagalba neteikiama, jeigu jos teikimas gali pakenkti susitariančiosios šalies, kuriai pateikiamas prašymas, suverenitetui ar saugumui, piliečių teisėms ir teisėtiems interesams arba prieštarauja pagrindiniams jos įstatymų principams, turi būti aiškinama kaip apimanti ir pagrindinius Europos Sąjungos teisės aktų principus. Europos Sąjungos sankcijos patenka į Dvišalės sutarties 19 straipsnio taikymo apimtį ir atitinkamai taikomos sankcijos gali būti atsisakymo teikti teisinę pagalbą pagrindu, įskaitant Baltarusijos teismų sprendimų nepripažinimą.

2021 m. gruodžio 2 d. redakcijos Reglamento Nr. 765/2006 dėl Baltarusijos taikomų ribojamųjų priemonių (toliau – Reglamentas Nr. 765/2006) 2 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog išaldomos visos I priede išvardytiems fiziniams ar juridiniams asmenims, subjektams ir institucijoms priklausančios, jų nuosavybės teise turimos, valdomos arba kontroliuojamos lėšos ir ekonominiai ištekliai. Vadovaujantis to paties straipsnio 2 dalimi, I priede išvardytiems fiziniams ar juridiniams asmenims, subjektams ir institucijoms ar jų naudai draudžiama tiesiogiai ar netiesiogiai leisti naudotis lėšomis arba ekonominiiais ištekliais. Galiojančios redakcijos Reglamento Nr. 765/2006 8 d straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad netenkinami jokie su sutartimi ar sandoriu, kurių vykdymui tiesioginį ar netiesioginį, visapusišką ar dalinį poveikį turėjo šiuo reglamentu nustatytos priemonės, susiję reikalavimai, įskaitant reikalavimus dėl žalos atlyginimo įsipareigojimo arba kitus šios rūšies reikalavimus.

Kasacinis teismas pabrėžė, kad Reglamente Nr. 765/2006 sankcijų kontekste eksplicitiškai aptarti prašymai dėl teismo sprendimų pripažinimo ir leidimo vykdyti priskiriami prie „reikalavimų“ teisinės kategorijos. Reglamentas Nr. 765/2006 apima tiek į sankcijų sąrašus įtrauktiems asmenims priklausančių, tiek jų kontroliuojamų lėšų išaldymą, taip pat apima tiek tiesioginio, tiek netiesioginio naudojimosi lėšomis draudimą. Taigi, Reglamentas apima taip pat valdymo ir kontrolės situacijas, o vien aplinkybė, jog tam tikras asmuo formaliai pats nėra įtrauktas į sankcijų sąrašus, nereiškia, jog sankcijų režimas jam nebus taikomas – už jo *de facto* (faktiškai) gali stovėti į sąrašą įtrauktas asmuo.

Kasacinis teismas padarė išvadą, kad pripažinus, jog egzistuoja pagrindai pagal minėto reglamento nuostatas vertinti, kad pareiškėjui taikomos sankcijos, vadovaujantis Dvišalės sutarties 19 straipsniu, turėtų būti atsisakoma teikti teisinę pagalbą (įskaitant teismo sprendimo nepripažinimą). Todėl Baltarusijos teismo sprendimo pripažinimo klausimas buvo perduotas Lietuvos apeliaciniam teismui nagrinėti iš naujo.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-255-611/2022

Dėl teisėjo nešališkumo, sprendžiant dėl teismo sprendimo įvykdymo atgręžimo

Pirmosios instancijos teismas atmetė ieškovo ieškinį atsakovei dėl premijos priteisimo. Tuo tarpu apeliacinės instancijos teismas šį ieškinį patenkino, ir atsakovė sprendimą įvykdė. Kasacinis teismas ieškovui priteistą premiją sumažino, klausimą dėl sprendimo įvykdymo atgręžimo perdavė spręsti pirmosios instancijos teismui, o šis atgrėžė teismo sprendimo vykdymą ir įpareigojo ieškovą gražinti atsakovei priteistos premijos dalį. Apeliacinės instancijos teismas nutartį paliko nepakeistą. Byloje buvo sprendžiamas klausimas, ar pirmosios instancijos teismo teisėja, nagrinėjusi bylą iš esmės ir įvertinusi su ieškovo (darbuotojo) sąžiningumu susijusias aplinkybes spręsdama dėl premijos išmokėjimo pagrįstumo, turėjo teisę atlikti pakartotinį tų pačių faktinių aplinkybių teisinį vertinimą,

sprendama teismo sprendimo įvykdymo atgręžimo klausimą, ar turėjo nusišalinti nuo šio klausimo nagrinėjimo.

Kasacinis teismas nurodė, kad CPK nenustato draudimo teisėjui spręsti sprendimo įvykdymo atgręžimo klausimo, kai jis yra priėmęs byloje sprendimą dėl ginčo esmės, ir toks teisėjo elgesys savaime nesuponuoja jo šališkumo. Tačiau kai, sprendžiant dėl sprendimo įvykdymo atgręžimo galimybės, tam pačiam teisėjui reikia tirti ir vertinti materialiojo pobūdžio faktines aplinkybes, pvz., šalies elgesio atitiktį sąžiningumo kriterijams, gali kilti abejonių dėl teisėjo nešališkumo. Europos Žmogaus Teisių Teismas yra nurodęs, jog tam, kad būtų galima pripažinti teisėjo šališkumą, būtina nustatyti, jog teisėjas du kartus nagrinėjo tapačius faktus, turėjo atsakyti į tą patį klausimą, ar skirtumas tarp spręstų klausimų buvo labai menkas.

Nagrinėjamu atveju kasacinis teismas konstatavo, kad priimdamas procesinį sprendimą atgręžti teismo sprendimo įvykdymą teismas išimtinai vertino tas pačias faktines aplinkybes, susijusias su ieškovo profesine kvalifikacija ir patirtimi bei jo pareikšto reikalavimo dydžiu, kaip ir priimdamas ankstesnį sprendimą dėl ginčo esmės, ir šias aplinkybes vertino taip pat – kad ieškovas tikrai suvokė, jog nepagrįstai reiškia didesnę reikalavimą. Taigi teisėja iš esmės rėmėsi ankstesnėje byloje atliktais vertinimais, išvadamis ir susiformavusiu vidiniu įsitikinimu, nors pirmosios instancijos teismo sprendimas dėl ginčo esmės buvo panaikintas ir neįgijo prejudicinės ir *res judicata* (teismo išspręstas klausimas) galios, todėl teismas neturėjo įstatyme įtvirtintos pareigos juo remtis.

Remdamasis nurodytais argumentais, kasacinis teismas vertino, jog tai, kad ta pati teisėja sprendė sprendimo įvykdymo atgręžimo klausimą, galėjo ieškovui, kuriam priimtas nepalankus procesinis sprendimas, objektyviau aspektu sukelti pagrįstų abejonių dėl teismo (teisėjos) nešališkumo stokos. Tokias abejones bylą nagrinėjantis teisėjas privalo pašalinti, garantuodamas asmens teisę į nešališką teismą, ir nusišalinti CPK 66 straipsnio pagrindu. Pirmosios instancijos teismui nenusišalinus, o apeliacinės instancijos teismui šio trūkumo neištaisius, nutartys buvo panaikintos ir klausimas dėl sprendimo įvykdymo atgręžimo perduotas iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui. Kasacinis teismas kartu atkreipė dėmesį, kad darbuotojo elgesys vertintinas kaip nesąžiningas, jei jo veiksmai lėmė nepagrįstą su darbo santykiais susijusių sumų išmokėjimą, tačiau procesinės teisės į teisminę gynybą įgyvendinimas savaime negali būti vertinamas kaip nesąžiningumas CPK 762 straipsnio 4 dalies taikymo aspektu.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. lapkričio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-261-381/2022

Dėl tarptautinio teisingumo, sprendžiant ieškinį dėl garbės ir orumo gynimo

Ieškovas (pabėgėlio statusą Lietuvos Respublikoje turėjęs ir gyvenamąją vietą Lietuvoje deklaravęs asmuo) prašė teismo pripažinti, kad atsakovų (kurių vienas yra deklaravęs gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje, o kitas reziduoja Rusijos Federacijoje) per visuomenės informavimo priemonę paskelbti teiginiai žemina jo garbę ir orumą, bei įpareigoti atsakovus paneigti šią informaciją. Teismai ieškinį paliko nenagrinėtą, konstatavę, kad nėra jokių įrodymų, patvirtinančių, kad ieškovo nuolatinė ir faktinė gyvenamoji vieta yra Lietuvos Respublikoje, be to, žala ieškovo reputacijai Lietuvoje negalėjo būti padaryta.

Kasacinis teismas konstatavo, kad vieno iš atsakovų gyvenamajai vietai esant Rusijos Federacijoje, sprendžiant dėl Lietuvos Respublikos teismų jurisdikcijos nagrinėti šiam atsakovui pareikštus reikalavimus, taikytinos Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos sutartyje dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose (toliau – Dvišalė sutartis) įtvirtintos teisingumo taisyklės. Dvišalėje sutartyje įtvirtinti trys alternatyvūs jurisdikcijos nustatymo žalos atlyginimo bylose kriterijai (pagrindai): 1) pagal žalą padariusių (teisę pažeidusių) veiksnių atlikimo vietą; 2) pagal kitokios aplinkybės, tapusios pagrindu reikalauti atlyginti žalą, įvykimo vietą; 3) pagal atsakovo gyvenamąją vietą.

Kasacinis teismas, remdamasis teismų nustatytais aplinkybėmis, sutiko su jų išvada, jog ieškovo ryšiai su Lietuva yra atsitiktiniai, epizodiniai, todėl vien tik galimybės pasiekti tam tikrą informaciją internete iš Lietuvos Respublikos teritorijos buvimas savaime nereiškia žalos vietos

Lietuvoje dėl ryšio tarp ieškovo ir Lietuvos Respublikos stokos ir atitinkamai ieškovo reputacijos Lietuvoje nebuvimo.

Jurisdikcijos pagrindas, pagal kurį Lietuvos teismai potencialiai galėtų turėti jurisdikciją nagrinėti ieškovo ieškinį Lietuvoje gyvenamosios vietos neturinčiam atsakovui, yra atsakovų daugetas. Tačiau kasacinis teismas konstatavo, jog nagrinėjamoje byloje nėra pagrindo laikyti, kad reikalavimai atsakovams yra tiek susiję, kad juos būtina nagrinėti kartu. Todėl vieno iš atsakovų gyvenamoji vieta Lietuvoje nelemia Lietuvos teismų jurisdikcijos abiejų atsakovų atžvilgiu.

Kasacinis teismas atkreipė dėmesį, jog bylą nagrinėję teismai paliko nenagrinėtus reikalavimus ir atsakovui, kuris teigė deklaruojant gyvenamąją vietą Lietuvoje, remdamiesi šio atsakovo procesiniuose dokumentuose nurodytais teiginiais, kad jis neadministravo ir neturėjo prieigos prie interneto svetainės, t. y. iš esmės remdamiesi aplinkybėmis, reikšmingomis ginčui iš esmės išnagrinėti, o ne jurisdikcijos klausimui nagrinėjamoje byloje išspręsti, tuo tarpu faktinės aplinkybės, susijusios su šio atsakovo nuolatine gyvenamąja vieta, nebuvo tinkamai nustatytos.

Kasacinis teismas nurodė, jog tuo atveju, jeigu byloje būtų nustatyta, kad vienas iš atsakovų gyvena Lietuvoje, tuomet šios valstybės teismai turėtų jurisdikciją jo atžvilgiu pagal Dvišalės sutarties nuostatą, nurodančią, kad kiekvienos susitariančiosios šalies teismai kompetentingi nagrinėti civilines ir šeimos bylas, jeigu atsakovas turi jos teritorijoje gyvenamąją vietą ir jei ši sutartis nenustato kitaip.

Kasacinis teismas konstatavo, kad teismai tinkamai išsiaiškino, ar ieškovo reputacijai Lietuvoje galėjo būti padaryta žala, todėl pagrįstai nusprendė, jog Lietuvos teismai neturi jurisdikcijos nagrinėti ieškinio, pateikto atsakovo, kuris neturi Lietuvoje gyvenamosios vietos, atžvilgiu, tačiau nenustatė bylai reikšmingų aplinkybių, susijusių su kito atsakovo gyvenamąja vieta, todėl klausimą dėl jurisdikcijos šio asmens atžvilgiu grąžino pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-193-387/2022

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

Gynėjų g. 6, 01109 Vilnius

Tel. + 370 5 2 616 466

Faks. + 370 5 261 6813

El. paštas: lat@teismas.lt

www.lat.lt